

Václav Girsá * Josef Holeček

OCHRANA A OBNOVA VNITŘNÍ STRUKTURY
NEMOVITÝCH KULTURNÍCH PAMÁTEK A
STAVEB V PAMÁTKOVĚ CHRÁNĚNÝCH
ÚZEMÍCH

Praha 2004

Text neprošel jazykovou ani redakční úpravou

Předmluva

Tento metodický materiál je součástí metodik, navazujících na „[Koncepci účinnější péče o památkový fond v hlavním městě Praze](#)“. Zpracovává v praxi nezdělanou oblast ochrany a obnovy vnitřní struktury nejvýznamnější kategorie architektonického dědictví - nemovitých kulturních památek. Souhrnné označení „vnitřní struktura“ zkráceně vyjadřuje, že předmětem ochrany a obnovy jsou veškeré komponenty staveb jako například dispozice, nosné a ostatní konstrukce, stavebně-řemeslné výplňové prvky či uměleckořemeslná a umělecká díla, která vytvářejí vnitřní prostory domů anebo se v nich nalézají.

Metodický materiál popisuje v [kapitole 1.](#) základní žádoucí postup při posuzování zásahů z hlediska památkové péče, v dalších částech pak odstupňovaně vykládá obecné, specifické a aplikované zásady pro ochranu veškerých architektonických a výtvarných hodnot, jež vnitřní strukturu památkově chráněných staveb spoluvytvářejí.

Vzhledem k velké funkční, typologické a stavebně-technické rozmanitosti pražského památkového fondu se metodika podrobněji soustřeďuje na jeho počtem nejrozsáhlejší a hodnotově nesmírně významnou součást - obytné stavby (domy a paláce) z období historických slohů a historismu - s podrobným popisem zásad a postupů jejich ochrany a obnovy. Ostatním součástí tohoto fondu - architektury moderní, industriální, sakrální a veřejně přístupným budovám jako jsou divadla, banky, hotely apod. - je věnována souhrnně [kapitola 11.](#), kde je popsána základní specifičnost jejich ochrany a obnovy.

Obsah

Předmluva

Obsah

Kniha první: Zásady a definice

0. Úvod - obecná metodika posuzování zásahů do vnitřní struktury nemovitých kulturních památek

0.1 Identifikace obnovovaného objektu

0.1.1 Identifikace stupně ochrany

0.1.2 Identifikace typu památky

0.2 Identifikace navrhovaného zásahu

0.2.1 Aplikace zásad ochrany základních komponent stavby

0.2.2 Aplikace na jednotlivé prostory

0.3 Vlastní posouzení navrhovaných zásahů

1. Obecné zásady obnovy vnitřní struktury nemovitých kulturních památek

1.1 Zásada šetrnosti v přístupu k dochované historické substancí

1.2 Zásada respektování vývojové vrstevnatosti díla

1.3 Zásada diferencovaného rozlišování hodnot na základě průzkumů

1.4 Zásada celistvé interpretace stavebního díla

1.5 Zásada věrohodnosti ztvárnění

1.6 Zásada přiměřeného funkčního využití

2. Metody průzkumu obnovovaného díla

2.1 Zaměření výchozího stavu

2.2 Fotodokumentace

2.3 Inventarizace prvků

2.4 Stavebně-technický průzkum

2.5 Stavebně-historický průzkum (SHP)

2.6 Archeologický výzkum

2.7 Restaurátorské průzkumy

3. Přehled negativních trendů v oblasti obnovy vnitřní struktury stavebních památek

- 3.1 Zánik či potlačení historické struktury stavby
- 3.2 Zánik a zastření historického charakteru interiéru
- 3.3 Charakteristika nedostatků metodické stránky provádění obnov

Kniha druhá: Detailní aspekty ochrany jednotlivých komponent stavby

4. Dispozice

- 4.1 Předmět ochrany
- 4.2 Dispozice a zamýšlené funkční využití
- 4.3 Obnova zaniklých dispozic

5. Základní konstrukce

- 5.1 Předmět ochrany
- 5.2 Problematika statického zajištění
- 5.3 Nosné svislé konstrukce
 - 5.3.1 Zdi
 - 5.3.2 Sloupy
- 5.4 Stropní konstrukce
 - 5.4.1 Stropy
 - 5.4.2 Klenby
- 5.5 Schodišťové konstrukce
- 5.6 Krovové konstrukce

6. Konstrukce ostatní

7. Stavebně-řemeslné výplňové prvky

- 7.1 Předmět a rozsah ochrany
- 7.2 Žádoucí způsoby obnovy
- 7.3 Vhodné technologické postupy
- 7.4 Ochrana a prezentace této vrstvy stavebního díla
- 7.5 Podlahy
 - 7.5.1 Stabilizace hodné podlahy
 - 7.5.2 Žádoucí způsoby obnovy
 - 7.5.3 Odstraňování podlah a jejich náhrada podlahami rozdílnými
 - 7.5.4 Korektivní obnova neplnohodnotných podlah
- 7.6 Okna a dveře
 - 7.6.1 Stabilizace hodné dveře a okna
 - 7.6.2 Žádoucí způsoby obnovy
 - 7.6.3 Odstraňování prvků a jejich náhrada prvky rozdílnými
 - 7.6.4 Korektivní obnova (výměna) neplnohodnotných dveří a oken
- 7.7 Obklady, táflování, deštění, úpravy stěn
 - 7.7.1 Stabilizace hodné prvky

- 7.7.2 Žádoucí způsoby obnovy
- 7.7.3 Odstraňování dochované úpravy a její náhrada
- 7.7.4 Korektivní obnova

8. Umělecká a uměleckořemeslná díla

- 8.1 Ochrana uměleckých a uměleckořemeslných děl
- 8.2 Problematika restaurování
- 8.3 Nově vkládaná díla

9. Interiéry

- 9.1 Celková ochrana interiéru
- 9.2 Vkládané prvky
- 9.3 Celistvá prezentace historických interiérů

Kniha třetí: Jednotlivé typické prostory

10. Jednotlivé typické prostory

- 10.1 **Sklepy a tzv. podzemní stavby**
 - 10.1.1 Funkční využití
 - 10.1.2 Zachování profilu
 - 10.1.3 Podlahy, podloží stavby
 - 10.1.4 Klima sklepních prostorů
 - 10.1.5 Úprava stěn a kleneb
 - 10.1.6 Vkládaný interiér
 - 10.1.7 Vkládané technologie
- 10.2 **Mázhuzy, vestibuly a vstupní prostory staveb vůbec**
 - 10.2.1 Zachování funkce
 - 10.2.2 Zachování prostorového členění (dispozice)
 - 10.2.3 Úprava podlah
 - 10.2.4 Stěny a stropy (klenby)
 - 10.2.5 Interiér a umělecká díla
- 10.3 **Domovní chodby, schodiště, kryté pavlače**
 - 10.3.1 Zachování funkce
 - 10.3.2 Zachování profilu
 - 10.3.3 Úprava podlah a stupnic
 - 10.3.4 Úprava stěn a stropů (kleneb)
- 10.4 **Obytné místnosti**
 - 10.4.1 Funkční využití
 - 10.4.2 Základní zásady obnovy obytných místností
- 10.5 **Podkrovní prostory**
 - 10.5.1 Ochrana podkrovního prostoru jako celku
 - 10.5.2 Ochrana a obnova krovu
 - 10.5.3 Vkládaný interiér – půdní vestavba
 - 10.5.4 Vkládané technologie

10.6 Ostatní - komory, záchody, koupelny, doplňkové prostory

11. Specifičnost obnovy architektury industriální, moderní, sakrální, veřejných staveb a prezentačních a expozičních interiérů

11.1 Industriální architektura

11.2 Památky moderní architektury

11.3 Sakrální architektura

11.4 Veřejné stavby (divadla, muzea, banky, úřady a další)

11.5 Prezentační a expoziční interiéry

Přehled metodických materiálů

Kniha první: Zásady a definice

0. Úvod – obecná metodika posuzování zásahu do vnitřní struktury nemovitých kulturních památek

Nemovité kulturní památky jsou kulturněhistoricky velmi významná, složitá a mnohdy vývojově vrstevnatá díla. Zahrnují zpravidla desítky a mnohdy i řádově vyšší počty cenných prvků, které je v procesu obnovy žádoucí zachovat a správně ošetřit. Projektová dokumentace pro obnovu památek proto bývá obsáhlá a složitá. Její posouzení vyžaduje nejen dobrou znalost zásad a metodických postupů oboru památkové péče, ale také důslednost a racionalitu. K dosažení takového stavu slouží tento metodický materiál. Je rozdělen do tří základních částí:

- ❖ **Kniha první** popisuje obecné zásady a postupy ochrany a obnovy vnitřní struktury této kategorie staveb. Shrnuje cíle obnovy, jejichž prizmatem by měly být navrhované zásahy posuzovány.
- ❖ **Kniha druhá** popisuje zásady ochrany a obnovy jednotlivých základních komponent stavby – dispozic, konstrukcí, výplňových prvků, uměleckých děl apod. Umožňuje posuzování navrhovaných zásahů **v celku stavby a jejich základní vzájemné vazby**.
- ❖ **Kniha třetí** se detailněji zabývá jednotlivými typickými prostory (sklepy, chodby, schodiště, obytné místnosti, podkroví apod.). Je jakousi „metodickou procházkou“ domem od sklepa po půdu a umožňuje posoudit především **detailní výsledné řešení**.

Obecný metodický postup při posuzování zásahů do vnitřní struktury stavebních památek je popsán v **následující části kapitoly 0, vlastní metodické zásady a postupy ochrany a obnovy v kapitolách ostatních**.

0.1 Identifikace obnovovaného objektu

0.1.1 Identifikace stupně ochrany

Při každém posuzování navrhovaných zásahů do vnitřní struktury památek na památkově chráněných územích je třeba nejprve identifikovat, zda-li je dotčený objekt nemovitou kulturní památkovou či nikoliv.

- ❖ V případě, že **je objekt zapsán** jako památka, **platí** pro jeho ochranu a obnovu **zásady a postupy uvedené v tomto metodickém materiálu**. Objekty jsou jako památka zapsány zpravidla jako **celek**, a proto se na ně památková ochrana vztahuje jako na celek, nikoliv jen na nějakou jejich nejstarší nebo nejhodnotnější část. Chráněno je tedy vše v tom smyslu, že

- jakékoliv změny musejí být posouzeny orgány památkové péče. To však neznamená, že veškeré části stavby či její stav je nutné vždy konzervovat a ponechat v netknutém stavu. Metodický postup pro rozhodování o úpravách je předmětem tohoto materiálu.
- ❖ V případě, že **objekt památkou není, aplikují se tyto zásady** přiměřeně na **základní vstupní či veřejně přístupné prostory objektu (vestibuly, průjezdy apod.) a na zásahy, které se promítají do exteriéru stavby** (zejména jde o půdní vestavby).
 - ❖ V případě, že je objekt **navržen k zápisu** jako nemovitá kulturní památka, posuzuje se **jako by památkou již byl**, v případě, že navržený objekt zapsán nebyl, postupuje se přiměřeně jako u ostatních staveb, které památkami nejsou.

0.1.2 Identifikace typu památky

U staveb, které jsou zapsány jako nemovité kulturní památky, je třeba vždy **určit, o jaký typ památky se jedná.**

- ❖ V případě **obytných domů historických a historizujících** (měšťanských a činžovních) **se aplikuje tato metodika beze zbytku.**
- ❖ V případě rozsáhlých veřejně přístupných staveb, památek **industriální architektury, dále architektury moderní a sakrální** a v případě určení vnitřních prostorů jako tzv. **prezentačních a expozičních interiérů**, se metodika aplikuje přiměřeně, způsobem popsáním v [kapitole 11](#).

0.2 Identifikace navrhovaného zásahu

V předkládané projektové dokumentaci je třeba přesně rozpoznat **rozsah** zásahu a jeho **typ** (zejména pak pokud se zásah týká základních konstrukcí objektu, jeho dispozic, základních stavebních výplňových a uměleckořemeslných prvků a umělecké výzdoby) a navrhované úpravy postupně vyhodnotit.

0.2.1 Aplikace zásad ochrany základních komponent stavby

Vždy je třeba posoudit, zda-li navrhovaný zásah odpovídá zásadám zpracovaným v „Knize druhé“ tohoto materiálu, v [kapitolách 9–11](#). To je významné zejména v případech, kdy je předmětem zásahu celý objekt a vstupuje se do konstrukcí, základních dispozic.

0.2.2 Aplikace na jednotlivé prostory

Dále je žádoucí detailně posoudit změnové stavy v každém jednotlivém typickém prostoru (sklepy, vstupní prostory, schodiště a chodby, obytné místnosti, podkroví apod.), obrazně řečeno: **projít stavbou „od sklepa po půdu“** a posoudit, zda-li návrhy odpovídají zásadám obnovy vnitřní struktury nemovitých

kulturních památek. Metodika obnovy a ochrany jednotlivých prostorů je popsána v [kapitole 10](#). Dle povahy situace, charakteru zpracovaných průzkumů a jejich kvality je možné v odůvodněných případech žádat doplňkové průzkumy a upřesnění projektové dokumentace.

0.3 Vlastní posouzení navrhovaných zásahů

Vlastní posouzení zásahů, navrhovaných v projektové dokumentaci či restaurátorském záměru, by vždy mělo být zaměřeno na jedinečnost obnovovaného objektu a zároveň by také vždy mělo zhodnotit zásady a metodické postupy oboru památkové péče. Jejich aktuální aplikaci a rozvedení do prakticky uchopitelné podoby představuje tento metodický materiál.

Zásahy předepisované projektovou dokumentací či restaurátorským záměrem je žádoucí **dokládat průzkumy**, které popisuje [kapitola 2.](#), a to buď průzkumy novými, prováděnými v souvislosti se zamýšlenou obnovou, což je obecně vhodnější, anebo průzkumy již existujícími, pokud jsou ovšem aktuální. Projednání dokumentace, která tyto podklady postrádá, je třeba pozastavit a žádat její doplnění. (Výjimku mohou po individuálním zvážení tvořit případy, kdy jsou navrhované zásahy do objektu povrchové, nemění konstrukce, dispozice, výplňové prvky a jiné významné součásti dotčeného objektu.) Totéž platí v případě, kdy je tato dokumentace neúplná, nepřesná nebo nejasná. Dle povahy situace, charakteru zpracovaných průzkumů a jejich kvality je možné v odůvodněných případech žádat zpracování průzkumů doplňkových.

1. Obecné zásady obnovy vnitřní struktury nemovitých kulturních památek

Vnitřní prostory památkově chráněných staveb představují natolik rozmanité, složité a neřídka i vývojově vrstevnaté struktury, že pro jejich obnovu nelze stanovit jednoduchý univerzální recept, zejména ne takový, který by byl složen výhradně z „výčtu správného zacházení“ s jednotlivými prvky. Obnovu stavebních památek je třeba chápat jako **odbornou interpretaci obnovovaného architektonického díla, kterou postihuje též výraz prezentace památky**. Její specifičnost je dána uplatněním řady zásad, postupů a vyhodnocovacích kritérií v průběhu průzkumových prací, projekční i vlastní stavební činnosti a syntézou odborných dovedností a architektonické tvořivosti. Základním rámcem a „omezujícím polem“ těchto interpretací jsou **obecné zásady obnovy stavebních památek**.

Obecnými zásadami obnovy rozumíme shrnutí smyslu obnovy ve formě základních metodických požadavků na ochranu a obnovu stavebních děl minulosti, které vycházejí z objektivní hodnoty obnovovaných děl z hlediska uměleckohistorického a z jejich specifických estetických vlastností. Tyto požadavky – zásady – se vztahují na díla různých historických období, různých architektonických hodnot, na díla realizovaná různými technologiemi a v různých materiálech.

1.1 Zásada šetrnosti v přístupu k dochované historické substancí

Hodnoty památkově chráněné stavby nemají pouze charakter abstraktních konstatování a formální obrysové identity objektu, ale **jsou přímo dány jeho dochovanou hmotnou substancí**, která je nositelem kulturněhistorických, estetických a dalších významů a má i významnou hodnotu dokumentární pro další uměleckohistorické poznávání.

Cílem obnovy by proto mělo být **zachování této hmotné substance**. Dochované hmoty, materiály, konstrukce by neměly být bezdůvodně ani neuváženě odstraňovány a nahrazovány například kopiemi či dokonce novotvory. Pro jejich případné odstraňování musí vždy existovat specifický památkový důvod, který je silnější než potřeba jejich zachování, anebo situace, kdy je jejich stav prokazatelně nadále fyzicky neudržitelný.

Tato zásada se v projekční a stavební praxi uplatňuje nedostatečně, se silnou tendencí **nahrazovat dochovanou substancí materiálem novým**. Namísto jedinečného díla je tak mnohdy ve skutečnosti ochráněna a zachována pouze jakási jeho formální podstata.

1.2 Zásada respektování vývojové vrstevnatosti díla

Pro významnou část vnitřní struktury památek pražského památkového fondu je charakteristické prolínání jednotlivých vývojových fází s jejich slohovými a materiálově-technickými charakteristikami. Tato **vývojová vrstevnatost by měla být respektována**; pozdější vrstvy by neměly být odstraňovány, ke slohovému sjednocení díla by mělo docházet jen ve specifických a zdůvodněných případech.

Například v situaci, kdy je památkově chráněné stavební dílo výrazně slohově homogenní a je zatíženo novodobými nehodnotnými či dokonce provizorními vrstvami, které prokazatelně snižují jeho architektonickou hodnotu.

1.3 Zásada diferencovaného rozlišování hodnot na základě průzkumů

Základním předpokladem kvalitní obnovy stavební památky je perfektní znalost jejího stavebně-technického stavu, porozumění jejímu stavebnímu ustrojení a vývoji a schopnost **přesně identifikovat také stav, význam a hodnotu jejích jednotlivých částí či prvků**. Teprve na tomto základě je možné navrhnout případné změnové stavy spočívající v eventuálním odstranění některých prvků anebo časových vrstev či v hlubším návratu ke starší podobě díla.

Případný návrh na odstranění každého prvku musí být vždy pečlivě prověřen z hlediska toho, je-li jeho stav skutečně neudržitelný, zdali odstraňované nemá památkovou hodnotu, která mohla být přehlédnuta, a musí existovat i jasná představa o tom, čím by měl být odstraňovaný prvek nahrazen (pokud nejde například o nouzové a provizorní přístavby, které je možno odstranit bez náhrady). Totéž platí o případném odhalení a prezentaci starších, ve vývoji stavby překrytých vrstev.

Základem pro kvalitní obnovu je dobře provedená předprojektová příprava. Důležité je zejména provedení potřebných **průzkumů diagnostikujících stav objektu** (základní stavebně-technický průzkum, případně dílčí diagnostické průzkumy – průzkum napadení biotickými škůdci, průzkum vlhkostních poměrů, klimatologický průzkum a další), jeho **vývoj a hodnotu** (stavebně-historický průzkum, v případě potřeby restaurátorský průzkum či archeologický výzkum) a dále kvalitně zpracovaná **inventarizace prvků a detailní zaměření stavby**.

1.4 Zásada celistvé interpretace stavebního díla

Stavební dílo minulosti je chráněno jako celek, nikoliv jen jeho některé prostory, například ty nejuvýpravněji ztvárněné, proto by také jako celek mělo být obnovováno.

Při veškerých navrhovaných úpravách je mimořádně významné vědomí toho, že předmětem zásahu jsou vnitřní prostory stavby, mnoha vazbami propojená

esteticky působící struktura, architektonické umělecké dílo, které je vždy **slohově příslušným způsobem hierarchizováno**. Jednotlivé vnitřní prostory by proto měly být interpretovány vždy **s ohledem na své postavení v celku**. Neměly by být z kontextu celkové struktury vytrhávány například nevhodným zdůrazněním, neopodstatněnými akcenty, odlišným pojetím prezentace materiálu apod.

Pochopení hierarchie vnitřních prostorů je **nežádoucí omezovat pouze na náležitou obnovu hlavních či významných prostorů** (mázhauzy, obytné místnosti, místnosti s uměleckořemeslnou výzdobou apod.) a ostatní prostory pouze utilitárně adaptovat, bez ohledu na zde dochované památkově chráněné hodnoty.

1.5 Zásada věrohodnosti ztvárnění

Vnitřní prostory stavebních památek jsou uměleckým architektonickým dílem a zároveň historicky vzniklým útvarem. Proto musejí být chráněny i obnovovány adekvátními technologickými postupy **jako sémantická struktura, mající význam a výraz a zároveň i historické zakotvení**.

Každé dílo vzniká v určité slohové etapě, případně se v následných etapách mění, a nese **dobové rysy estetických, výtvarných i technologických postupů**, které spoluvytvářejí jeho hodnotu a které bývají v různé míře zachovány a jsou v různé míře přesnosti doložitelné.

Obnova díla **musí tyto hodnoty respektovat a nedeformovat je nepromyšlenými či přímo svévolnými interpretacemi** – například omítkou nevhodné struktury, ahistorickou barevností, anebo dokonce takovými současnými produkty stavebního průmyslu jako jsou plastová okna, plovoucí podlahy, tenkostřepé podlahové krytiny atp. Vytvářejí-li se kopie zaniklých prvků, například dveří či oken v interiérech, je třeba dbát na kvalitní a věrohodný návrh prvků i na jeho adekvátní zpracování. **Smyslem ochrany a obnovy stavebních památek je zachovat památky v jejich slohové podstatě, charakteru a celistvosti, nikoliv ji plošně adaptovat materiály a technikami soudobé stavební produkce či dokonce svévolně přestavovat.**

Adekvátním technologickým postupem obnovy rozumíme racionální a postupný proces dílčích fází obnovy (například odstranění degradovaných a nezachránitelných prvků a částí zdiva, konzervace zdiva zachovávaného, jeho doplnění a povrchová úprava a další), v jejichž rámci se užívají **jim příslušné a pro danou situaci vhodné stavební materiály a stavebně chemické látky**.

Časový harmonogram koordinace řemesel musí být stanoven racionálně, aby nedocházelo k poškozování již ukončených fází obnovy opožděnými zásahy, a zejména pak, aby bylo možné v plné míře kvalitně realizovat užívaný technicko-technologický proces – například vyžrání maltoviny.

Zvolené materiály musejí být nejen **vzájemně kompatibilní**, ale též svým složením **adekvátní vzhledem k stavebně-fyzikálním vlastnostem historické stavby**, aby nedocházelo k nepřírozené degradaci obnovovaného díla (rozpadu zdiva pod nevhodně složenou omítkou, k chemickému rozkladu maltovin

neprodyšně uzavřených nepropustným nátěrem či odlupování barevného nátěru spolu se svrchními vrstvami omítky apod.).

Neméně významná je i historická **adekvátnost** zvolených materiálů z hlediska **zachování vypovídací hodnoty stavby**, specifických optických vlastností jejich povrchů, které spoluurčují vzhled obnoveného díla, **a způsob následného stárnutí**, důležitý zejména u laků a nátěrových hmot vůbec.

Tato zásada nevylučuje modernizaci infrastruktury stavby, jejich sítí; vyžaduje pouze jejich ohleduplné vedení a takové řešení, které je citlivé ke stavební podstatě památky.

1.6 Zásada přiměřeného funkčního využití

Obecně platí, že pro stavební památku **je nejvhodnější zachování původního funkčního využití anebo využití velmi blízkého**, tj. takového využití, pro něž byla postavena, neboť její vnitřní struktura – užitá konstrukce, dispozice, materiály apod. – je pro dané užití „disponována“ a **změny využití vždy znamenají větší či menší zásah do její stavební podstaty**.

Památkově chráněné objekty neumožňují, aby v nich byl realizován **libovolný stavební program s neomezenými kapacitními nároky**. Každá stavební obnova spojená se změnou funkce vyžaduje dodržení řady stavebně-technických norem a norem hygienických, prostorových standardů i dalších náležitostí, které mohou zásadně pozměnit, poškodit či dokonce likvidovat památkovou podstatu chráněného stavebního díla. Zejména ohroženy jsou historické dispozice, konstrukce, vyžadující mnohdy specifické posílení, a všeobecně potom interiéry.

Navrhovaná změna funkčního využití proto musí být vždy zvážena z hlediska toho, jaké zásahy do vnitřní struktury si vynutí. Obecně platí, že pokud si vynucuje výraznější změny dispozic, konstrukcí, dochovaných interiérů, je nežádoucí, případně – dle míry zániku konkrétních hodnot – nepřijatelná.

Objekty, jejichž vnitřní struktura byla zásadně změněna a poškozena dodatečnými zásahy, které nepředstavují plnohodnotnou vrstvu (zejména jde o utilitární adaptace ze socialistické éry), je **žádoucí rehabilitovat**. Poměr mezi případným návratem ke staršímu hodnotnému stavu a řešením zcela současným musí být vždy individuálně posouzen na základě zevrubného poznání objektu, zejména stavebně historickými a restaurátorskými průzkumy. Návraty k historickým řešením jsou limitovány zejména doložitelností původního či staršího stavu.

2. Metody průzkumu obnovovaného díla

Vnitřní prostory nemovitých kulturních památek, zejména pak historických staveb, jsou často složité, nepravidelné, vývojově vrstevnaté i různě poškozené a nezděná k nim neexistuje dostatečná plánová dokumentace. Také stavebně-technický stav obnovovaného architektonického díla, zvláště u objektů rozsáhlejších, bývá nezděná velmi diferencovaný u jejich jednotlivých částí a prvků. To, co je předmětem obnovy, tak zpravidla **není v potřebné míře známo** a vyžaduje si další **podrobnější** zkoumání. Teprve po získání všech potřebných a co možná nejúplnějších informací o objektu může projektant odpovědně vyhodnotit jeho celkový stav i stav jeho dílčích částí či prvků a začít s projektováním.

K získání dostatečného množství informací o obnovovaném objektu, zejména o jeho současné **podobě, rozsahu hodnot, stavu a vývoji**, slouží řada osvědčených **a do značné míry standardizovaných zaměřovacích, dokumentačních a průzkumových metod a postupů**, které se v oboru obnovy památek vyvinuly a jsou uzpůsobeny k tomu, aby postihly objekt v jeho složitosti. Zejména významné a v praxi frekventované jsou: zaměření výchozího stavu, fotodokumentace, inventarizace prvků, stavebně-technický průzkum, stavebně-historický průzkum, archeologický výzkum a průzkumy restaurátorské. Tyto i další metody a postupy slouží jako podklad projektování a zároveň i pro výkon památkové péče, neboť umožňují detailní posouzení navrhovaných zásahů. Proto je třeba, aby bylo v praxi vyžadováno buď jejich provedení a zohlednění zjištěných poznatků, anebo v každém případě využití starších průzkumů, pokud jsou kvalitní.

2.1 Zaměření výchozího stavu

Přesná podoba stavebního díla je mimořádně významnou charakteristikou každého objektu, kterou je třeba **vždy** zjistit.

Nejen proto, že existující plánová dokumentace je nezděná nedokonalá, a tudíž nespolehlivá, anebo proto, že stavba mohla být částečně pozměněna či přestavěna do podoby, k níž plánové doklady neexistují. Stavební památky, zejména z období historických slohů, bývají z **hlediska projektování významně**, i když okem takřka nezaznamenaně **nepravidelné**: nepravidelné bývají nezděná třeba rozteče oken či klenebních pasů, půdorysy nejsou přesně pravoúhelníkové, stěny nebývají vždy zcela kolmé apod. Také **stav různých míst stavby bývá rozdílný**, někde relativně dobře dochovaný, jinde silně poškozený (omítky, umělecká výzdoba). Některé stavební prvky jsou původní či hodnotné (dveře, okna), nezděná jsou však doplněny i prvky provizorními či nehodnotnými, často jinak dimenzovanými. Veškeré takovéto nepravidelnosti musejí být zaznamenány.

Ke zjištění **exaktních dimenzí** stavebního díla slouží **přesné zaměření stavby**, provedené v měřítku a rozsahu odpovídajícím potřebám **průkazného a**

podrobného zobrazení stavební struktury památky tak, aby umožnilo postihnout **veškeré prostorové a konstrukční souvislosti** stavby, včetně zaznamenání případných bezprostředních souvislostí (napojení na okolní zástavbu, přesné zjištění průběhu společných konstrukcí apod.). Zejména významná je **přesnost, věrohodnost zobrazení a podrobnost a úplnost v názorném měřítku**.

Kvalitní zaměření je základem projektové dokumentace i jakékoliv podrobnější diskuse v průběhu posuzování navrhovaného zásahu orgány památkové péče. Dokumentace založená na nedostatečně podrobném či chybném zaměření je neprojednatelná a je třeba ji vrátit k dopracování.

2.2 Fotodokumentace

Nezastupitelným prostředkem pro analýzu obnovovaného díla a projednání jeho obnovy je **fotodokumentace výchozího stavu před obnovou** pořizovaná projektantem.

Dokumentace musí zachycovat nejhodnotnější vnitřní prostory i výběr podrobností a detailů a výstižně a v co největší komplexnosti postihnout charakter existující prostorové sestavy vnitřní struktury stavebního díla, včetně potřebných podrobností.

Projektová dokumentace postrádající fotodokumentaci současného stavu není objektivně posouditelná a vždy by měla být vrácena k doplnění.

2.3 Inventarizace prvků

Stavební díla minulosti často vynikají velkým množstvím hodnotných architektonických a uměleckořemeslných prvků, které je v rámci obnovy třeba zachovat, které však musejí být ve stavebním procesu nezřídka speciálně ochráněny, případně odstrojeny a v patřičné fázi obnovy znovu osazeny.

K evidenci o rozsahu hodnotných prvků slouží jejich inventarizace – systematické podrobné zdokumentování veškerých existujících architektonických prvků a ostatních, zejména uměleckořemeslných elementů stavby, včetně poškozených či torzovitých. Do inventarizace je potřebné zahrnout **veškeré dochované uměleckořemeslné či řemeslné prvky a výrobky**, tedy jak ty, které jsou součástí stavby (podlahy, dveře, okna, kování, mříže, obložení, schodiště, zábradlí, stropy apod.), tak ty, které patří do vnitřního vybavení (například mobiliář anebo kamna).

V rámci inventarizace jsou jednotlivé prvky oměřeny (základní rozměry, detaily profilace apod.), podrobně popsány a ofotografovány.

Potom jsou systematicky rozčleněny podle druhu výrobků do jednotlivých souborů. Přehledná inventarizace vyžaduje stanovení základních reprezentativních skupin, do nichž se budou inventarizované prvky třídit. Každý prvek (položka) je zaznamenán na inventární kartě a přesně slovně popsán, oměřen, fotograficky, případně kresebně zdokumentován, opatřen údaji o své

lokalizaci ve stavbě a dalšími potřebnými odbornými charakteristikami, zejména podrobným popisem (materiál, povrchová úprava), údaji o počtu kusů s doplněním fotografie, grafickým zobrazením prvku, včetně detailů profilace apod. Součástí inventární karty prvku musí být alespoň stručná charakteristika stavu, označení původnosti, návrh na zachování či odstranění, doporučený způsob ošetření, souvztažnost k většímu celku a případně i další charakteristiky. Zpracovaná inventarizace by měla být vždy podkladem pro rozhodování při výkonu památkové péče, neboť přehledně shrnuje hodnotné prvky a snižuje riziko opomenutí některých z nich. Je také prostředkem kontroly, snižujícím riziko situací, kdy jsou hodnotné interiérové prvky v rámci obnovy beze stopy zlikvidovány a následně je argumentováno tím, že v interiérech prostě nebyly.

2.4 Stavebně-technický průzkum

Stavebně-technický průzkum je posouzením **základního stavebně-technického stavu památky**. Zahrnuje zejména: detailní obhlídku celé stavby se zaznamenáním stavu a založení zdiva, vlhkostních poměrů vně i uvnitř stavby, stavu nosných konstrukcí, klenebních systémů, dřevěných stropů, krovové konstrukce, střechy, omítek, podlah, výplní a ostatních detailů, přičemž se pro zjišťované skutečnosti zpravidla neuplatňují destruktivní metody. Na základě výsledků prvotních zjištění stavebně-technického průzkumu projektant následně dle jejich povahy a případné potřeby získání dalších informací iniciuje zpracování speciálních diagnostických doplňkových průzkumů a expertíz.

Zejména významné z nich jsou pro obnovu vnitřní struktury nemovitých kulturních památek průzkum statický, geologický a hydrogeologický, průzkum vlhkostních poměrů, průzkum inženýrských sítí, klimatologický průzkum, průzkum biologického napadení (zejména dřevokaznými houbami a hmyzem) a další specializované průzkumy.

Zjištění těchto průzkumů významně ovlivňují povahu navrhovaných zásahů a jejich kvalitu, a to zejména v případě statických a sanačních zásahů, a jsou též vodítkem pro rozhodování v praxi výkonu památkové péče.

2.5 Stavebně-historický průzkum

K poznání stavebního vývoje památky a hodnoty slouží **standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum**, jenž poskytuje komplexní utříděnou informaci o stavebním vývoji památky a podrobně identifikuje její kulturně historickou hodnotu. Podává přesnou informaci o tom, jak je stavba ustrojena z hlediska morfologického i typologického, jak se v průběhu času vyvíjela, jaké její části byly případně dalším stavebním vývojem potlačeny.

Stavebně-historický průzkum obsahuje zpravidla v textové části přehledné dějiny objektu, soupis dosažitelných pramenů a informací o objektu, jeho všestranný morfologický rozbor, detailní popis stavebního vývoje, umělecko-historické a památkové zhodnocení, výčet hodnotných prvků a detailů, soupis případných

závad a náměty a doporučení pro budoucí zásahy do objektu. V grafické části potom zejména reprodukce plánů a map, fotodokumentaci současného stavu a graficky diferencovaně zpracovaný rozbor vývoje objektu a rozbor hodnoty jeho dílčích částí.

Pro podrobnější poznání památky či její součásti je ve zdůvodněných situacích využíván **sondážní průzkum – technika zkoumání nepřístupných vrstev stavebního díla** sondami, prováděný nejčastěji jako doplnění či prohloubení standardního stavebně-historického průzkumu. Rozhodnutí o provedení této techniky průzkumu i o rozsahu sondážních zásahů by mělo být vždy pečlivě zváženo, neboť se jedná o metodu destruktivní povahy, kdy získané podrobnější informace jsou zpravidla vykoupeny úbytkem dochované hmotné substance stavebního díla. Sondážní činnost by měla proto být vždy účelně cílena k ověření či potvrzení **významné skutečnosti** a naplánována tak, aby byly **omezeny zásahy do památky na nezbytné minimum**. Důležitou podmínkou je nejen pečlivé zdokumentování situace před a po zásahu, včetně detailního zakreslení, ale i věrohodné zaznamenání polohy zkoumané partie v rámci stavby (přesná lokalizace) a všeobecně pak racionalita jeho naplánování sondážního průzkumu (přiměřený předstih před plánovanými opravami a ochrana či zajištění odhalených substrukcí, koordinace všech sondážních zásahů).

Stavebně-historický průzkum je nenahraditelným nástrojem při obnově památek, a proto by mělo být vždy požadováno zohlednění jeho výsledků. (Podrobný popis standardního nedestruktivního stavebně-historického průzkumu je předmětem metodického materiálu [SÚPP „Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum“](#).)

Závěry a doporučení stavebně-historického průzkumu nenahrazují odborná vyjádření a rozhodnutí příslušných institucí památkové péče.

Při obnově konkrétní stavby je možné **využít staršího stavebně-historického průzkumu**, pokud existuje. **Vhodnější však je**, zvláště uplynula-li **delší** doba od vypracování již existujícího průzkumu, byl-li tento průzkum prováděn pouze povrchově, anebo jde-li o **objekt zvláště významný**, aby byl vypracován stavebně-historický průzkum **nový (aktuální)**, využívající samozřejmě veškerých starších zjištění.

Projektová dokumentace nezaložená na stavebně-historickém průzkumu je nedostatečná a nelze ji posoudit. Vždy by měla být vrácena k doplnění.

2.6 Archeologický výzkum

Nedílnou součástí historické hodnoty stavby jsou archeologické nálezy nemovité (kulturní vrstvy včetně zásypů kleneb, pozůstatky zděných a jiných konstrukcí staveb) a movité povahy (zlomky nádob, kovové a kostěné nástroje apod.), které by pro svou nezastupitelnou vypovídací schopnost pro poznání vývoje objektu a jeho hodnoty měly být předmětem výzkumu, na základě jehož výsledků mohou být respektovány a zachovány.

V případě, že jejich uchování v procesu obnovy není reálné, je jejich odstranění možné pouze provedením **záchranného archeologického výzkumu**.

Pro minimalizaci nutnosti záchranných archeologických výzkumů a zajištění právní jistoty vlastníků a investorů na dotčeném území je žádoucí posouzení archeologického zájmu v přípravné fázi projektu, nejpozději při územním řízení. Za nedílnou součást podrobnějších údajů je žádoucí považovat studii nebo odborné posouzení archeologického zájmu v dotčeném území a konkretizaci území s archeologickými nálezy.

2.7 Restaurátorské průzkumy

Přesná identifikace uměleckých a uměleckořemeslných děl a znalost jejich rozsahu a stavu patří k **základním poznatkům o hodnotě objektu** a významně ovlivňuje návrh i vlastní provádění jeho obnovy, zejména v případech, kdy mají tato díla charakter celopokryvný (plošné dekorativní interiérové výmalby). K detailnímu poznání a následné komplexní ochraně výtvarných uměleckých a uměleckořemeslných prvků v procesu jejich restaurování slouží soubor **restaurátorských průzkumů** (předrestaurátorský průzkum zjišťovací, restaurátorský průzkum, doplňkový restaurátorský průzkum), kombinujících uměleckohistorické a výtvarně technologické poznatky s řadou exaktních analýz stavu díla. Koncepti uprav stanovuje tzv. restaurátorský záměr, jejich, detailní provedení stanovují potom **tzv. návrhy na restaurování**, jejich **provádění – restaurování** – zajišťuje **licencovaný restaurátor**.

Rozsah zadání pro restaurátorské průzkumy a následnou restaurátorskou činnost je **v pravomoci odborných pracovníků památkové péče**. Provedení restaurátorských průzkumů je třeba vždy vyžadovat **nejen** v případě, kdy v objektu existují viditelná umělecká a uměleckořemeslná díla, **ale též u vývojově složitých staveb**, kde lze předpokládat existenci těchto děl převrstvených dalším stavebním vývojem (zejména jde o nástěnné malby), dále pak v případě **významného uplatnění historických materiálů a historického způsobu jejich zpracování** (například u omítek anebo třeba hrázděných konstrukcí) a všeobecně **u děl kulturněhistoricky velmi významných**.

Vhodné je rovněž nasměrovat restaurátorské průzkumy do těch partií stavebního díla, kde se předpokládají výraznější stavební zásahy, aby se zjistilo, jestli zde existují výtvarná díla, pozdějším vývojem překrytá a mohla být posouzena otázka jejich uchování (tato skutečnost může vést k požadavku na modifikaci projektové dokumentace tak, aby tato díla byla ochráněna).

3. Přehled negativních trendů v oblasti obnovy vnitřní struktury stavebních památek

3.1 Zánik či potlačení historické struktury stavby

Období 90. let je charakteristické **intenzivním stavebním děním**, proudem oprav, adaptací, přestaveb a rekonstrukcí, včetně opakovaných zásahů do historické struktury, bezprostředně vázaných mimo jiné a zejména na **oblast turistického ruchu**.

Častými funkcemi adaptovaných pražských památkově chráněných domů jsou **předimenzované ubytovací a stravovací kapacity** s využitím parterů především pro obchodní činnost.

Zásahy v interiérech a ve vnitřních prostorech domů souvisejí s radikálními adaptacemi historických objektů pro současné potřeby, zejména pak pro účely naddimenzovaného komerčního využití. V mnoha případech vedou k zániku historických dispozic, materiálů a konstrukcí, uměleckořemeslného detailu, a tím k zastření, potlačení historické struktury stavby.

Nevyhnutelně s tím spojené jsou adice nových materiálů, dispozičních řešení, uměleckořemeslného či mnohdy typově pseudohistorizujícího detailu. Zánik hodnoty vnitřních prostorů historické stavby či jejich potlačení přitom zpravidla (až na řídké výjimky) nevede k novým tvůrčím řešením, která bychom mohli vnímat jako současnou architektonickou představu o historickém domě.

Mnohdy se představa o ochraně památek redukuje na autenticitu nosného zdiva a hlavních konstrukcí a na některé zvláště výrazné dílčí prvky (například malované stropy trámové). Nebere se však potřebný ohled na detaily, které se likvidují. Nahrazují se nic neříkajícími mechanicky vkládanými prvky, jež často maskují prázdnotu nového řešení. Interiéry se halí nezřídka do pseudohistorizujícího hávu, aniž by však byla příslušná historická inspirace správně pochopena ve svém tvarosloví. Vyvrcholením těchto tendencí je tzv. fasádismus - totální zánik historické vnitřní struktury stavby, který se v pražském prostředí v 90. letech naplno projevil u více objektů (Darex na Václavském náměstí, hotel Savoy na Pohořelci, budova České pojišťovny ve Vladislavově ulici čp. 76/II, domy čp. 1103 a 1104 v Truhlářské ulici na Novém Městě, administrativní budova v Holešovicích, Dukelských hrdinů čp. 364).

3.2 Zánik a zastření historického charakteru interiérů

Při obnově bytového fondu a adaptacích pro polyfunkční využití se ne vždy dostává hlavním interiérům (vestibulům, schodištím atp.) náležitá pietní péče. Zbytečně se likvidují detaily i celé slohové vrstvy (Dušní čp. 907 a V Kolkovně čp. 920 na Starém Městě).

Do historických interiérů často vstupují soudobé materiály a technologie, které většinou neumějí stárnout. Nedochází u nich k pozitivním změnám v čase (hliník,

plast). Aktuálnost, modernost současného řešení je často zjednodušeně ztotožňována s úzkou škálou materiálů a jim odpovídajících výrazových prostředků. Často jde například o sklo, kov, plast, beton. Ve většině případů navíc jde o řešení ve své podstatě typová a typové prvky využívající – příznačné jsou například adaptace řady domů na Starém Městě pro kanceláře, viditelně se projevující do interiéru ulice svítivě bílými zářivkovými podhledy.

Často není pochopen **význam a hodnota dochované historické substance** a význam jejího dalšího uchování v procesu obnovy.

Při hledání technického řešení konkrétního problému bývá často nedoceněn **význam ochrany originálu**, ale též **reprodukce prvku v tradičním materiálovém a odpovídajícím řemeslném pojetí**. Spíše je preferován takový soudobý technologický postup či technické řešení, které je v současném stavebnictví obecně vhodné či obvykle žádané, avšak pro opravu památkového objektu, vytvořeného technologiemi odlišnými, je vhodné zpravidla již méně, nebo je dokonce nepřijatelné. Z hlediska tzv. stavařského perfekcionismu je soustředěn zájem **prvořadě na uvedení stavu památky do souladu se současnými provozními a technickými standardy**.

Se stavebními řešeními souvisejí mnohdy nekultivovaná řešení interiérová a typové zařizování kanceláří, jež se mnohdy promítá viditelně do veřejného prostoru.

Tato řešení se stala standardem či jakousi kulturní normou do té míry, že mnohdy ani za málo vhodná považována nejsou. V historických domech pro kancelářské využití se dílčí části a prostory stavby, zejména ty s uměleckou výzdobou, restaurojí zpravidla kvalitně (i když i zde existují, bohužel, výjimky – barokní freska v kavárně Montmartre v Řetězové ulici na Starém Městě), části ostatní jsou radikálně modernizovány, včetně přeměny dispozic, likvidace použitelných a hodnotných dveří apod. Nechybí ani případy zcela brutálního nakládání s historickými dispozicemi, jejichž exemplární ukázkou je proražení vjezdu do garáží přímo v mázhauzu cenného historického domu čp. 125 v Ostrovní ulici na Novém Městě.

Často jsou likvidovány původní dlažby a nahrazovány méně vhodnými typy, patrnými například v průjezdech a vstupních prostorech domů na turisticky exponovaných trasách; zejména nevhodně působí v historických domech dlažby tenkostřepé. I zde existují samozřejmě výjimky (nová pískovcová dlažba v průjezdu a dvoře domu U pěti korun čp. 465 v Melantrichově ulici na Starém Městě, jehož fasáda byla mimochodem také kvalitně restaurována). Mázhauzy a vstupní prostory domů na turisticky exponovaných trasách se nezdědka proměňují na interiéry prodejen, v některých případech zvláště nekultivovaným způsobem (barokní dům U Kočků na Starém Městě, kde v rámci úprav zanikla hodnotná a plně využitelná pasáž s kvalitními bronzovými výkladci).

Rozličné výše popsané chyby a sporná řešení se v jednotlivých případech uplatňují v různé intenzitě, vždy však je některý z výše uvedených problémů přítomen. Objevily se u řady rozsáhlých adaptací a přestaveb z 90. let, namátkou je možné uvést stavby využívané parlamentem České republiky – Smiřický a Malý Šternberský palác (čp.7a 8/III), dále palác Trautmannsdorfský čp. 159/I, Vratislavský dům v Jilské ulici čp. 450/I, Sylva-Tarouccovský palác Na Příkopěch

čp. 852/II, přestavby pro Státní knihovnu ČR v areálu Klementina, přestavby řady obytných domů v lokalitě Jánského vršku na Malé Straně, adaptaci Sovových mlýnů, areál Všeobecné zdravotní pojišťovny na Perštýně čp. 350 a řadu přestaveb domů měšťanských pro hotelové či kancelářské využití.

3.3 Charakteristika nedostatků metodické stránky provádění obnov

Neuspokojivá úroveň nakládání s památkovým stavebním fondem je podmíněna především **nerespektováním postupů specifických pro obor obnovy architektury a nerespektováním základních zásad ochrany.**

Projektová příprava nemá v řadě případů potřebnou kvalitu, je nedostatečná. Mnohdy scházejí kvalitní měřičské podklady, dostatečné a podrobné poznání historické struktury a jejího vývoje (nezohledněná zjištění stavebně-historických průzkumů), správná diagnostika stavu stavby, dostatečné dokumentování objektů před, v průběhu a po úpravách (fotodokumentace), včetně syntetického zhodnocení poznatků a jejich správného promítnutí do výsledného řešení úprav.

Nová zaměření staveb nezřídka nedosahují potřebné úrovně. Starší stavebně-historické průzkumy (SHP) vyžadují **aktualizaci z hlediska proměn objektů** za dobu posledních dvaceti až třiceti let, ale především **s praktickým zohledněním vyvíjející se metodiky oboru** (závěry a doporučení SHP nezřídka dostatečně nereflktují hodnotu památky z hlediska vrstevnatosti či nedostatečně oceňují hodnotu vývojových etap z 19. a 20. století). V této souvislosti je nutno konstatovat výskyt případů, kdy **zastaralými závěry a doporučeními SHP**, zpracovaných před třiceti lety, **je argumentováno pro podporu rozsáhlejšího očišťování dispozic staveb.** Tato praxe svědčí o nerespektování významné teze *Benátské charty*: „Hodnotné přínosy všech dob, které přispěly k vybudování památky, mají být respektovány; dosažení jednoty stylu během restaurování nemá být cílem úsudek o hodnotě dotyčných prvků a rozhodnutí o eliminacích, jež by bylo nutné provést, nemohou být odvislé jen od samotného autora“. (Článek 11 *Mezinárodní charty o zachování a využívání památek a sídel*, Benátky 1964.)

Dodnes nedoceňována anebo přímo **podceňována je vývojová fáze 19. století**, k níž se nezřídka nepřistupuje jako k plnohodnotné vrstvě památkového fondu. To se projevuje například ve zcela nedostatečném zájmu o dochované, mnohdy překryté avšak snadno rehabilitovatelné dobové výmalby interiérů (ruční i přes šablonu).

Hodnotné prvky bývají z objektů odstraňovány neopodstatněně anebo z velmi pochybných důvodů, svědčících o základních neznalostech problematiky památkové péče. Častou argumentací je novodobý původ (přičemž do této kategorie jsou zahrnovány i prvky, pocházející z první poloviny 19. století) či dožilá materie (což však není resumé odborného pracovníka památkové péče či fundovaného restaurátora, ale názor vlastníka či stavební firmy). Značný úbytek historických detailů, zejména z historických dispozic domů, je evidentní a alarmující.

Knihy druhá: Detailní aspekty ochrany jednotlivých komponent stavby

4. Dispozice

Dispozicemi rozumíme základní prostorové členění vnitřní struktury staveb konstrukcemi, zejména nosnými, které vytváří specifické **funkční, typologicky** definované vnitřní prostory (chodby, sklepy, podkrovní prostory a obecně traktování stavby), často specificky **slohově charakteristické** (mázhausy, alkovny, enfilády apod.).

4.1 Předmět ochrany

Dispoziční struktura nemovité kulturní památky je nejpřednější chráněnou hodnotou. Zahrnuje základní dispoziční řešení, dané základními konstrukcemi a úplné dispoziční řešení dané souhrnem veškerých konstrukcí. **Základní dispoziční řešení objektu (kromě případů prokazatelně neplohodnotných pozdějších vestaveb) dané základními konstrukcemi by mělo vždy zůstat zachováno a nemělo by být měněno.**

Úplné dispoziční řešení je rovněž předmětem ochrany, zejména v případech, kdy je dotvářeno kulturněhistoricky hodnotnými, výtvarně a řemeslně náročnými a atypicky řešenými příčkami, které vytvářejí komplexní interiérové řešení.

Pro nemovité kulturní památky je charakteristická **specifičnost, provozní a významová hierarchičnost a diferencovanost jednotlivých typů vnitřních prostorů**, vymezených specifickými konstrukcemi, materiály a interiérovým řešením dle příslušných slohových charakteristik. **Specifičnost jednotlivých typů vnitřních prostorů je nežádoucí a dle hodnoty příslušného prostoru až nepřijatelné zastírat** (zejména přepažováním či spojováním jednotlivých místností a přestropováním, ale i stavebně méně výraznými zásahy – například nediferencovaným průběžným podlahovým krytem, homogenizací výškových úrovní, osazováním nových stejných dveří do všech prostorů a podobnými zásahy).

Hierarchičnost a diferencovanost dispozic je zásadně žádoucí zachovat. Každá místnost by měla být obnovována **adekvátně ke svému postavení v hierarchii prostorových, provozních a významových vztahů v rámci vnitřní struktury stavby.** Do příslušných míst patří vždy příslušná kvalita **(materiálová, způsobu zpracování, bohatství detailu).** Nevhodné a dle povahy zásahu a hodnoty vnitřního prostoru až nepřijatelné je nerespektování této hierarchie (například vkládáním leštěné mramorové dlažby do sklepních prostorů, anebo naopak umístováním utilitárních technických zařízení do nejvýznamnějších prostorů).

4.2 Dispozice a zamýšlené funkční využití

Zamýšlená provozní funkce by vždy měla vycházet z dispozičního uspořádání stavební památky a ne naopak. Takové funkční využití, které si vynucuje výrazné zásahy do základních dispozic stavby, zejména do jejího traktování, poškozuje památkově chráněné hodnoty stavby a je nepřijatelné. (V případě posuzování zásahů do památkově chráněné industriální architektury je třeba tuto zásadu aplikovat přiměřeně vzhledem k racionalitě provedení její konverze, která je zpravidla významná pro její zachování vůbec, i když i zde je zachování dispozic samozřejmě obecně velmi žádoucí.)

Dílní změny provozních dispozic dané například posunutím dveřního otvoru jsou obecně nežádoucí a možné jen ve výjimečných případech; zásadně nežádoucí a dle charakteru konkrétní situace až nepřijatelné jsou zejména u kompaktních interiérů a zvláště cenných historických zdí. (U takovýchto změn je obecně žádoucí zachovat křídla dveří a vytvořit kopii zárubně a dveřní otvory nerozšiřovat.)

Dílní změny dispozice v souvislosti se zřizováním toalet či koupelen jsou ve zdůvodněných případech přípustné. I zde však obecně platí, že je vhodnější využít stávající dispoziční strukturu. Takovéto zásahy vždy musí být posouzeny především v souvislosti se změnami, které vyvolávají v interiérovém řešení památky.

4.3 Obnova zaniklých dispozic

V případě vývojově vrstevnatých památek, jejichž dispozice se v průběhu času různými přestavbami měnily a které obsahují často řadu dodatečných příček, je ve výjimečných případech možné obnovit původní či starší dispozici. Přitom je však třeba vždy bedlivě posoudit hodnotu novějšího dispozičního řešení a zohlednit skutečnost, že také zánik novější dispozice může představovat ztrátu hodnot. **Zásadně nevhodný a dle povahy konkrétní situace až nepřijatelný je tento typ restituace starší dispozice v případech, kdy novější dispoziční řešení má kvalitu plnohodnotné slohové vrstvy s odpovídajícím interiérovým řešením.**

Obecně žádoucí je naopak obnova původních či starších dispozic v případě odstraňování neplnohodnotných zásahů do dispozic, zejména z období socialistické éry, které nezřídka stavební památky výrazně znehodnocují.

Vždy je ovšem třeba posoudit hodnotu nového řešení vzhledem k charakteru památky, aby nedocházelo k situacím, že jsou sice odstraněny nevhodné zásahy do dispozic, avšak nové řešení je nekvalitní, schematické, velmi obdobné dispozici odstraňované a k obnově památkových hodnot objektu přispívá jen relativně velmi málo anebo vůbec.

5. Základní konstrukce

Svislé nosné konstrukce (zdi a sloupy), konstrukce stropní (rovné stropy a klenby) a konstrukce schodištní jsou funkční součásti stavby s mimořádnou hodnotou funkční, kulturněhistorickou a estetickou, a jsou proto předmětem prvořadé ochrany.

5.1 Předmět ochrany

Chrání se zejména jejich **funkce, materiály, princip konstrukčního systému, stavební technologie a řemeslné zpracování** a v řadě případů též povrchová úprava.

Základní konstrukce stavby je nezbytné zachovat a je nepřipustné je odstraňovat bez náhrady, anebo je nahrazovat konstrukcemi odlišnými. Ve zdůvodněných případech mohou být **šetrně** posíleny, případně výjimečně ve své funkci nahrazeny **vhodně vloženou konstrukcí novou** při zachování konstrukce stávající (historický dřevěný malovaný strop podvěšený na nové konstrukci). **Prezentace** takovýchto **přídavných zásahů do historických konstrukcí je obecně nežádoucí**, potřebné zásahy by se neměly uplatňovat ve vizuální struktuře díla, protože ji zpravidla naruší.

Ve výjimečných a zdůvodněných případech, kdy je stávající konstrukce neudržitelná a její posílení by nebylo dost účinné či technicky reálné, je možné tuto konstrukci nebo její část **nahradit technologicky adekvátní kopií**. Zásadně je přitom preferována **historická konstrukční technologie** s dobově příznačnými materiály i způsobem jejich opracování (například záklopový strop s násypem, polštář a dřevěnou podlahou namísto okapotovaného stropu do ocelových stropnic) a obecně zásahy, které jsou **reverzibilní**. Zásahy ireverzibilní jsou zcela nevhodné.

Díličí zásahy do konstrukcí (nové dveřní a okenní otvory, zadržování otvorů ve zdech, průrazy kleneb, nová schodiště prorážející stropy apod.) jsou obecně nežádoucí a dle hodnoty konkrétní konstrukce a prostoru až nepřipustné, neboť kromě zásahu do vlastních konstrukcí jsou vždy též zásahem do dispozice objektu.

5.2 Problematika statického zajištění

Řešení statického zajištění musí být nejen účinné, ale i přiměřené zájmu o maximální ochranu dochované památkově chráněné stavební struktury, adekvátní z hlediska volby opatření, rozsahu zásahů a použitých technologií. Nesmí být příčinou znehodnocení památky či jejích součástí. Mnohonásobné naddimenzování statických opatření je nežádoucí. Vždy je třeba posoudit stavebně-fyzikální, případně i stavebně-chemickou kompatibilitu vkládaných komponent statického zabezpečení. Obecně platí, že zejména u historických

staveb je vhodné se vystríhat nadměrného použití betonu vzhledem k důsledkům pro vlhkostní režim stavby a pro malou reverzibilitu takovýchto zásahů.

Pro statické zajištění konstrukcí je vždy nezbytné provedení **statického průzkumu** a ověřování variant nejohleduplnějšího způsobu zajištění stability stavby či její součásti. Přitom musí být respektovány základní zásady obnovy: **respekt k dochované hmotné substancí památky, minimalizace zásahů a jejich kompatibilita a reverzibilita** .

Řešení statiky musí vycházet ze znalosti historických technologií, tradičních postupů výstavby a z jejich uvážlivé aplikace, přičemž nabízející se řešení by měla být zvažována ve variantách tak, aby bylo možné zodpovědně posoudit důsledky navrhovaného řešení pro daný objekt a vybrat řešení optimální. Proto je žádoucí, aby statické zajištění řešil v oboru obnovy památek zkušený statik.

Prezentace prvků statického zajištění a jejich viditelnosti ve vizuální struktuře díla je obecně nežádoucí a musí být vždy individuálně řešena takovým způsobem, aby tyto vynucené zásahy v co možná nejmenší míře narušovaly integritu chráněného stavebního díla.

5.3 Nosné svislé konstrukce

5.3.1 Zdi

Zdi památkově chráněných staveb, zejména pak zdi středověké a vývojově vrstevnaté vůbec, tvoří významnou součást památkově chráněných hodnot objektů. K jejich obnově je nezbytné přistupovat citlivě, s důrazem na zachování maxima dochované hmotné substance i s ohledem na důsledky jejich úprav v interiérovém řešení.

5.3.1.1 *předmět ochrany*

Předmětem ochrany obecně je **celá konstrukce zdi**, včetně dveřních a okenních otvorů a různých zazděných historických prvků (například okenních ostění či portálů), charakteristických nepravidelností (proměnlivá tloušťka zdi a její živa, „plastická modelace“) a povrchové úpravy, zejména uměleckořemeslné malířské a štukatérské.

Do zdí památkově chráněných, zejména pak do zdí středověkých a z období historických slohů, **je obecně žádoucí nezasahovat**, kromě případů, kdy si to vyžaduje potřeba zajištění jejich stavebně technického stavu. V případech, kdy je část zdíva zcela nesoudržná a odpadává, je tuto část zdi žádoucí doplnit identickým zdícím materiálem, případně materiálem jemu co nejbližším. Do zdí památkově chráněných objektů je nežádoucí, případně i nepřípustné, probourávat nové otvory anebo existující historické otvory zazdívat. Případné výjimky musí být vždy pečlivě zváženy z hlediska hodnoty a funkce celé stavby. Velmi bedlivě je třeba zvážit zejména ty situace, kdy se navrhované odbourání anebo zazdění části zdi projevuje v exteriéru stavby.

V případě instalací sítí – plynu, vody a elektra – by nová vedení měla minimálně narušit materiální podstatu památky. Zpravidla je vhodné využít drážek po dosavadním, často odstraňovaném vedení, kde již zásahy do původní zdi existují. V případě rozšiřování sítí je často možné jejich průběh skrýt do zdi a zaomítnout, v případě zdí mimořádně hodnotných, zejména a mimo jiné středověkých či uměleckořemeslně zdobených, je nevhodnější se jim vedením sítí pokud možno vyhnout. Žádoucí je provedení průzkumu inženýrských sítí, které zkoumá jejich stará vedení. Znalost tras starých vedení umožňuje naplánovat optimální řešení, omezující další zásahy. Prvotní průzkum se může postupně a cíleně prohlubovat v dalších fázích (při sondážích, restaurátorském průzkumu) tak, aby bylo možné nové sítě optimálně rozvádět s omezením destruktivních zásahů a upřesňovat na místě při realizaci v souvislosti se získanými detailními informacemi (žádoucí je vyhnout se starým omítkám, malbám apod.). Otázka případného záměrně povrchového vedení sítí musí být vždy bedlivě zvážena.

Zásahy statického zajištění či sanace salinity anebo vlhkosti zdí musejí být vždy obezřetné.

5.3.1.2 *restituce starších vrstev a jejich prezentace*

U historických objektů občas nastává situace, kdy stavebně-historický průzkum odhalí významné a hodnotné zazděné prvky (portály, okenní ostění, niky), nezděná s velkou historickou i estetickou hodnotou. Prezentace takovýchto prvků v obnovené zdi by neměla být mechanická. Musí být vždy individuálně posouzena a náležitě zvážena, zvláště vzhledem k dalším slohovým proměnám daného prostoru i z hlediska polohy těchto prvků vzhledem k logice současného dispozičního uspořádání. V případech, kdy je pozdější vrstva slohově homogenní, je takovýto návrat spíše nevhodný.

5.3.1.3 *povrchové úpravy*

Vždy je třeba zachovat maximum historických omítek a konzervovat je adekvátními technologiemi dle složení konkrétní omítkoviny. **Osekávání historických omítek** – například z důvodu prezentace kamenného zdiva – je **obecně velmi nežádoucí a dle charakteru a hodnoty konkrétní zdi a prostoru až nepřijatelné**. Otázka náhrady odpadlé omítky je složitá a závisí na charakteru zdi, podrobných poznátcích ze stavebně historického průzkumu a celkovém záměru prezentace.

Například některé odpadlé omítky, zvláště ve sklepech, by neměly být automaticky dohazovány a povrch zdí by neměl být mechanicky pokrýván novou omítkou. Odpadlé omítky v obytných místnostech je zpravidla žádoucí doplnit technologicky adekvátní omítkovinou a sjednotit s ostatními částmi omítek.

U zdiva **smíšeného** nepokrytého omítkou je **nepřijatelné odstraňovat cihelné prvky ze zdí**, nahrazovat je prvky kamennými a zdivo tak „estetizovat“. U zdiva kamenného a cihelného je třeba chránit zejména spárořez, spárování a způsob opracování zdicích prvků ([viz podrobněji kap.10.1.5](#)).

Zdivo z **lícových cihel je nepřipustné omítat**, zpravidla je žádoucí z něj odstranit případné dodatečné nátěry.

5.3.2 Sloupy

Sloupy patří k nejvýznamnějším a výrazně slohově ztvárněným prvkům památkově chráněných staveb, které je třeba vždy zachovat. Obecně platí, že je žádoucí zachovat celý tento konstrukční prvek, včetně jeho povrchové úpravy, pokud je ochrany hodná.

Konzervační a restaurátorské postupy je vhodné volit zejména u historických sloupů kamenných, zdegradované části sloupové konstrukce (patky, hlavice, části dřívku) je zpravidla vhodné doplňovat nektrastním způsobem. V případě doložitelného tvaru je vhodné vsadit kopii příslušné vyměňované části, v ostatních případech je zpravidla žádoucí volit takové řešení, které umožní vnímání sloupu jako celistvého tvaru. Pokud je to technicky reálné, je většinou vhodnější doplňovat chybějící části sloupů identickým materiálem (u kamenného sloupu doplnit zdegradovanou patku kamennou novým prvkem kamenným a nikoliv například patkou betonovou). Každý takový zásah by – zejména u staveb středověkých – měl být podložen stavebně-historickým a případně i stavebně-technickým průzkumem a individuálně posouzen.

Obecně žádoucí je odstraňovat ze sloupů dodatečné neplnohodnotné kapotáže, zejména ze socialistické éry, a nevhodné povrchové úpravy.

5.4 **Stropní konstrukce**

5.4.1 Stropy

Předmětem ochrany je **celá** stropní konstrukce včetně vrstev násypu, nikoliv jen viditelné či dokonce jen zdobené anebo zvláště výpravné povrchy.

Složení vrstev stropu se liší dle místa stropu ve struktuře stavby a dle slohových charakteristik. U historických a tradičně konstruovaných stropů je třeba chránit zejména **dochované stropnice**, a to i v případech, kdy nejsou viditelné a netvoří takovou zřetelnou součást architektury objektu, jako je tomu například u renesančních stropů záklopových, dále pak **vlastní záklop** a podbíjený **strop omítaný na rákos**.

Ochraně stropů je v pražské památkové praxi sice věnována značná pozornost, zejména v případě restaurování pro pražský památkový fond typických kazetových a záklopových dřevěných stropů renesančních, nezřídka se však soustřeďuje jen na viditelné povrchy anebo na díla výpravná a výtvarně zdobená. Nechrání se vždy celá konstrukce, ale spíše jen viditelné povrchy. Analogicky i vlastní praxe obnovy stropů v mnoha případech není dostatečně šetrná.

Při obnově stropů je vhodné dodržovat následující zásady:

- ❖ Před návrhem stavebního zásahu je nezbytná znalost hodnoty a stavu stropu. Žádoucí je provést stavebně historický průzkum, zejména z

- důvodu zjištění případné historické vrstevnatosti, a dle situace případně průzkumy diagnostické - průzkum napadení stropní konstrukce houbami a dřevokazným hmyzem či posouzení statiky. Pozornost je třeba věnovat zejména zhlavím trámů, která bývají nečistota výrazně poškozena.
- ❖ Dochované historické stropní konstrukce musí být vždy v maximální možné míře zachovány, vyměňovány by měly být pouze ty části, které jsou nadále neudržitelné pro svůj fyzický stav a ohrožují tak stabilitu stropu (rozpad dřeva vlivem působení dřevokazného hmyzu, dřevokazných hub a hniloby u stropnic a záklopů, odpadávání omítkových vrstev s rákosovým podbitím apod.).
 - ❖ Neudržitelné části stropní konstrukce je žádoucí doplňovat **tvarově identickými, adekvátně materiálově volenými a adekvátně řemeslně zpracovanými prvky**, zejména prvky ručně tesařsky opracovanými u stropů historických; citlivě provedené vysazování, zejména v případě náhrady zdegradovaného zhlaví, je zpravidla vhodnější než neopodstatněná výměna celé stropnice. Je-li třeba vyměnit spodní rákosový strop, je žádoucí provést to tradičními technologiemi, což se v praxi téměř neděje. Zachování prodyšnosti stropní konstrukce má značný význam pro její dlouhodobou stabilitu. Užívání hydroizolačních fólií je zásadně nežádoucí.
 - ❖ Vyrovnávání prověšených a zvlněných rákosových stropů jejich kompletní výměnou je možné pouze v případech, kdy deformace ohrožují funkci stropu. Instalace sádkartonových desek je zásadně nežádoucí a dle hodnoty stropu až nepřipustná.
 - ❖ Viditelné povrchy stropů, zejména jsou-li zdobené, je žádoucí ošetřovat restaurátorskými technikami, anebo je ošetřovat tradičními a dobově příslušnými technikami řemeslnými.
 - ❖ Výjimečně a v opodstatněných **případech je možné provést restituci prezentací starší vrstvy stropu** (pro pražský památkový fond příznačně odhalení staršího záklopového renesančního stropu, nečistota malovaného, pod vrstvami podbitých rákosových stropů barokních či mladších). Takový postup však musí být vždy náležitě zvážen, neboť tento způsob odkryvné restituce **likviduje pozdější vrstvu**. Obecně totiž platí, že i tyto mladší vrstvy mají umělecko-historickou hodnotu (mnohdy vysokou – zejména jsou-li zdobené štukovými prvky, malbami či jejich kombinací). V případě zamýšlené restituce je třeba posoudit hodnotu mladší i starší vrstvy stropu i celkový slohový charakter interiéru – **zcela nevhodná je v případech, kdy mladší vrstva je součástí kompaktního slohového řešení celé místnosti**.

5.4.2 Klenby

Klenby různých typů a slohové proveniencí tvoří velmi významnou součást hodnot vnitřní struktury památkově chráněných objektů.

Předmětem ochrany je **celá** klenební konstrukce včetně vrstev násypu, které by zásadně neměly být odstraňovány pro svou dokumentární vypovídací hodnotu. K

dochované klenební konstrukci je nezbytné přistupovat vždy maximálně šetrně. Statické řešení by mělo vždy klenbu co nejméně narušit. Rubové skořepiny jsou krajním řešením stabilizace klenby.

Zásadně nežádoucí a dle hodnoty příslušné klenby až nepřipustné je prorážet do kleneb otvory v souvislosti například se zřizováním nových schodišť, instalací výtahů atp. Zejména v případě kleneb středověkých a všeobecně pak kleneb zdobených je vhodné ošetřovat jejich povrchy (žebra a specificky tvarovaná klenební pole, malby či například štukové prvky) restaurátorskými technikami.

5.5 Schodišťové konstrukce

Schodišťové konstrukce a jim odpovídající prostory ve vnitřních dispozicích jsou předmětem ochrany **jako celek a zejména pak v souvislosti s ochranou dispozice objektu**. Chráněna je vlastní schodišťová konstrukce včetně zábradlí, nezřídka výpravně pojatého, její materiálová substance i způsob povrchové úpravy. Veškeré zásahy statického zajištění je třeba proto volit obezřetně, opravu sešlapaných stupnic je třeba řešit individuálně, přičemž obecně platí, že zejména u schodišť mimořádně cenných je vždy vhodnější vysazení poškozených částí než rozsáhlejší výměny.

Poškozená zábradlí je vhodné doplňovat materiálově a tvarově identickými prvky, v případě mimořádně cenných schodišť je vhodné volit restaurátorské techniky ošetření a také zhotovování případných kopií potřebných prvků svěřit restaurátorovi.

Případné **novotvary zábradlí jsou obecně nežádoucí a dle hodnoty schodiště a schodišťového prostoru až nepřipustné**; povolovány by měly být pouze ve výjimečných a zdůvodněných případech.

Vkládání nových schodišť do památkově chráněných staveb, které představuje vždy značný zásah do dispozice objektu a zpravidla i do stropních konstrukcí objektu, je obecně nežádoucí a dle hodnoty konkrétního dotčeného prostoru až nepřipustné. Případné výjimky musí být vždy náležitě zváženy.

5.6 Krovové konstrukce

Krovy tvoří významnou součást stavebních památek. Jejich hodnota je v současnosti ohrožena častými půdními vestavbami a zvláště pak půdními nástavbami a nástavbami objektů.

Předmětem ochrany je zejména tvar, materiál, způsob spojování a opracování krovové konstrukce a její úplnost.

Problematice ochrany krovové konstrukce je souhrnně věnována [kapitola 10.5](#).

6. Konstrukce ostatní

Předmětem ochrany jsou rovněž ostatní konstrukce památkově chráněných objektů (příčky, podhledy, stěny vymezující například alkovny a konstrukce, které nesou různé kaširované povrchy). **Hodnota** této vrstvy památkově chráněného stavebního díla **spočívá zejména v uměleckořemeslném zpracování vlastní konstrukce anebo jejího povrchu (tapety), případně v historické technologii** (hrázděné a bedněné příčky v historických domech).

Zejména původní anebo historicky cenné konstrukce tohoto typu jsou plnohodnotnou součástí památkově chráněné stavební struktury a dobových interiérových řešení a je žádoucí je zachovat. Jejich odstraňování je obecně nežádoucí a dle míry jejich hodnoty v řadě případů nepřijatelné.

Způsob vhodné obnovy závisí na charakteru konstrukce a zejména na způsobu jejího spojení s umělecky anebo uměleckořemeslně zpracovanou vrstvou (povrchem). Žádoucí je uplatnění restaurátorských anebo tradičních řemeslných technik. Pokud je stav těchto konstrukcí neudržitelný, je vždy žádoucí vyžadovat vytváření jejich kopií, například v případě příček, analogickou technologií, byť by se mohla zdát archaická (hrázděné zdivo). V opačném případě hrozí v průběhu času, zejména u konstrukcí s významným podílem dřeva, úplný zánik jejich tradičního provedení.

Složitá je otázka odstraňování dodatečných konstrukcí, které jsou samy o sobě neplnohodnotné, anebo jejichž hodnota je nejistá a sporná. Takovéto konstrukce mohou být případně odstraňovány jen s uvážením dopadu jejich odstranění na dispozice, které se mohly v průběhu času pozměnit a vytvořit plnohodnotnou vrstvu.

Obecně žádoucí je jen odstraňování neplnohodnotných pozdějších konstrukcí (zejména příček anebo vkládaných konstrukcí výrobního a skladovacího užití) v souvislosti s obnovou dispozic dodatečně potlačených utilitárními vestavbami zejména ze socialistické éry. Konstrukční a technické řešení případných nově vkládaných prvků by mělo být vždy reverzibilní.

7. Stavebně-řemeslné výplňové prvky a povrchové úpravy

Do této vrstvy stavby zařazujeme okna, dveře a mříže, obklady a deštění, podlahy a viditelné části konstrukcí stěn a stropů, tedy komponenty stavby, u nichž je významná technologie jejich vytváření a způsob řemeslného zpracování.

7.1 Předmět a rozsah ochrany

Historické stavebně-řemeslné výplňové prvky, zejména původní, pořizované zároveň s výstavbou objektu či jeho poslední hodnotnou slohovou vrstvou u děl složitějšího stavebně historického vývoje, představují uměleckohistoricky a dokumentárně cennou historickou substanci a zároveň též důležitou komponentu vnitřních prostorů stavební památky, nezřídka výpravně pojatou, s množstvím uměleckořemeslných detailů.

Proto je žádoucí tyto výplňové prvky vždy v **maximální možné míře zachovat**. Nemohou být považovány za pouhý stavební prvek jednoduše odstranitelný v případě estetických závad a mechanicky nahraditelný prvkem novým (zpravidla v detailu značně zjednodušeným), nezřídka přeformátovaným a jinak členěným a umístěvaným bez ohledu na dispozice.

Předmětem ochrany je prvek **včetně způsobu zpracování, povrchové úpravy a veškerých detailů**.

7.2 Žádoucí způsoby obnovy

Obecně platí, že je žádoucí tyto vrstvy památkově chráněného stavebního díla ošetřovat **konzervačními a restaurátorskými technikami a repasovat je** s cílem zachování jejich hmotné substance, povrchové úpravy či strukturálních kvalit, a to při dodržení příslušných dobových technologických postupů.

V případě, že jsou tyto vrstvy objektivně dožilé a nemohou nadále plnit svou funkci, je vhodné vytvářet buď jejich kopie anebo takové úpravy, které jsou materiálově a technologicky nejbližší dochovanému, avšak neudržitelnému stavu.

Z hlediska památkové péče rozlišujeme tři typy postupů obnovy, seřazené sestupně dle vhodnosti: **záchovné** (restaurování, oprava a repase, představující optimální přístup), **vytváření kopií** (představující při splnění nároků na kvalitu návrhu a provedení možný, resp. někdy nutný přístup) a **zásahy instalující nový prvek svým materiálem, způsobem zpracování a architektonickým výrazem obdobný prvku dožilému**.

7.3 Vhodné technologické postupy

Vhodnými a žádoucími technologickými a pracovními postupy jsou takové postupy, které jsou šetrné k dochované historické hmotné substanci a jsou s ní technologicky kompatibilní.

Ve většině případů to znamená užívat restaurátorské anebo dobové technologické postupy od výběru materiálu, přes způsob jeho zpracování a adjustace až k finesám povrchové úpravy. Případné využití současných stavebních materiálů, nevytvářených speciálně pro obnovu památek, je pro úpravu povrchů ve vnitřních prostorech nemovitých kulturních památek obecně nežádoucí a musí být vždy co nejbedlivěji zváženo.

7.4 Ochrana a prezentace této vrstvy stavebního díla

Hodnota těchto součástí stavebního díla není dána jen jejich perfektní technickou funkcí či neporušeným vzhledem, ale také **hodnotou stáří (včetně specifických stop času – drobných poškození či patinace) a nezřídka i dobově příznačnou nepravidelností zpracování** (vyšlapaná prkna či dlažby s erodovaným povrchem, zvlněné staré stropy, nepravidelné dlažby apod.).

Proto je vždy třeba vyhodnotit, které prvky jsou skutečně nadále neuchovatelné či historicky neplnohodnotné. Představy o perfektním vzhledu (rovné, pravidelné, nepoškozené, „jako nové“) nemohou být argumentem pro odstraňování dochovaných prvků. **Žádoucí je odstraňovat pouze vrstvy nehodnotné a nahrazovat je historicky věrohodnými prvky a povrchy.**

Obecně platí, že **povrchy by neměly být radikálně sjednocovány a srovnávány, celoplošně tmeleny a přebušovány či osekávány**, ale diferencovaně a jemně, nejlépe restaurátorsky ošetřovány.

Ochraně stavebně-řemeslných výplňových prvků, otázkám nezbytnosti jejich případné výměny a ztvárnění prvků nově pořizovaných, jakožto i jejich barevným a povrchovým úpravám, je v praxi výkonu památkové péče věnována nedostatečná pozornost. Proto tyto součásti nemovitých kulturních památek mnohdy zbytečně zanikají a jsou nahrazovány často jen nedokonale a povrchně ztvárněnými přibližnými replikami.

7.5 Podlahy

7.5.1 Stabilizace hodné podlahy

Obecně platí, že ochrany hodné jsou veškeré dřevěné podlahy a dlažby původní, osazené se vznikem objektu anebo jeho poslední plnohodnotnou vrstvou. Zejména a mimo jiné jde o podlahy parketové a vlýskové, tesařské podlahy prkenné, kamenné dlažby historické deskové a kalounkové, historické dlažby cihelné, dlažby probarvované slinuté a v některých případech i o barvené dlažby betonové z druhé poloviny 19. a počátku 20. století.

Předmětem ochrany je také „**hodnota stáří**“ **podlah a dobově specifické nepravidelnosti zpracování** (vyšlapaná prkna a dlažby s příznačnými povrchy).

7.5.2 Žádoucí způsoby obnovy

Dochované ochrany hodné podlahy je třeba ošetřovat **konzervačními a restaurátorskými technikami a repasovat je** v případě větších obnov, **anebo je průběžně opravovat**. Vhodnější jsou téměř vždy dílčí náhrady a doplňování než výměny plošné. Doplňované prvky je vhodné zpravidla s ostatní podlahovou plochou sjednotit. Žádoucí je dodržovat tradiční technologie a v případě podlah dřevěných používat mořidla, barvy a laky tradičního složení, anebo plně kompatibilní produkty současné. Cílem obnovy by zpravidla neměl být dokonalý vzhled (rovné, pravidelné, zcela stejnorodé podlahy).

Při neudržitelném stavu podlah je žádoucí vytvářet buď jejich kopie, anebo podlahy nové, které jsou materiálově a technologicky nejbližší dochovanému, avšak neudržitelnému stavu.

V některých případech může být vhodné použití legálně získaného historického stavebního materiálu (zejména jde o cihelné dlaždice „půdovky“, probarvovanou dlažbu slinutou a dlažbu kamennou).

Tento materiál má svou historickou hodnotu a kvalitou a způsobem svého zpracování často splňuje nároky na obnovu vnitřních prostorů památkových objektů; jeho druhotné použití je navíc často jeho „záchranou“ před pravděpodobnou likvidací.

Také použití těchto materiálů by ale mělo být uvážlivé a respektovat hierarchii prostoru, do nichž je tento historický podlahový materiál vkládán. Nezřídka je totiž dostupná historická dlažba podřadnější kvality (například zejména relativně novodobé, maloformátové a nedostatečně vypálené půdovky) a její použití ve významnějších vnitřních prostorech může být sporné až nežádoucí.

7.5.3 Odstraňování podlah a jejich náhrada podlahami rozdílnými

Obecně platí, že u všech **ochrany hodných podlah dřevěných a dlažeb je tento typ zásahu nežádoucí** a dle hodnoty příslušné podlahy a prostoru, v němž se nalézá, až nepřípustný. (Je-li cenná podlaha dřevěná nebo dlažba neudržitelná, je vhodnější vytvářet jejich kopie, případně řešení materiálově a řemeslně dochovanému stavu co nejbližší – viz též výše uvedené použití historického stavebního materiálu.)

Hodnota **dlažby** musí být posouzena vždy individuálně, pro případné výjimky – například v případě barvených historických dlažeb cementových – obecně platí, že i nová dlažba materiálově a způsobem zpracování odlišná, musí respektovat charakter prostoru, v němž se nalézá, a celkové interiérové řešení. Zejména nevhodné jsou dlažby z řezaného a z řezaného a leštěného kamene a tenkostřepé dlažby glazované.

Také hodnota **podlahy dřevěné** musí být individuálně posouzena. Případné výjimky, kdy je odstraňována například z míst pro budoucí hygienicky náročný

provoz (WC, kuchyně, koupelny), musí být vždy zváženy. Nezřídka je možné i vhodné materiály z takovéto podlahy použít na jiných místech v objektu.

Záměna podlah dřevěných za dlažby a naopak je obecně nežádoucí a dle charakteru a hodnoty konkrétní podlahy a prostoru až nepřijatelná (kromě případů korektivní obnovy a některých případů hygienicky zdůvodnitelných).

Obecně platí rovněž, že je nevhodné zaměňovat také materiály dlažeb, zejména pak nahrazovat dlažby kamenné dlažbami keramickými, anebo zásadně měnit kvalitu kamene s jeho povrchovou úpravou (měkký, „matný“ kámen nahrazovat kamenem tvrdým a leštěným).

V případě výměny dřevěných podlah je vždy žádoucí zachovat v místě příslušný typ podlahy, tzn. parketové podlahy nahrazovat opět parketovými a nikoliv vláskovými anebo prkennými či dokonce plovoucími, tesařské prkenné podlahy opět podlahami tesařskými a nikoliv palubkovými anebo parketovými atd. Případné výjimky z těchto zásad musí být vždy bedlivě zváženy. **Snaha celkově zvyšovat kvalitu vnitřních prostorů podlahami náročnějšími a nákladnějšími je ahistorická, nebere ohled na hierarchii vnitřních prostorů a je proto nežádoucí.**

Historické podlahy je zcela nevhodné pokrývat celoplošnými kobercovými krytinami a krytinami z PVC, nepřijatelné je vkládání betonových podlah se stěrkovými povrchy a nalepeným kobercem.

7.5.4 Korektivní obnova nevhodných podlah

Odstraňování nepůvodních a nevhodných dodatečných podlahových krytin a dlažeb či jejich svrchních vrstev (například výše zmíněné PVC) a jejich náhrada materiálově, technologicky a způsobem skladby vhodnými podlahami je žádoucí. Také v tomto případě platí, že nová podlaha musí respektovat charakter prostoru, v němž se nalézá, a celkové interiérové řešení. Ve většině případů je vhodná restituce původního anebo posledního hodnotného stavu, zejména je-li zaniklá podlaha doložitelná.

7.6 Okna a dveře

7.6.1 Stabilizace hodné dveře a okna

Zejména ochrany hodné jsou prvky původní, osazené v rámci stavby díla či spolu s poslední hodnotnou časovou vrstvou.

Mimořádnou pozornost si zaslouží dochované původní dveře a okna barokní a klasicistní; nedoceňovanou kulturně-historickou hodnotu představuje ale též rozsáhlý fond autentických dveří a oken z období historismu, secese i z éry architektury moderní. Rovněž kvalitní prvky z pozdějších období osazované do starších stavebně historických vrstev nesmějí být podceňovány a plošně nahrazovány (většinou nedokonalými) replikami. Kromě výjimečně zdůvodnitelných případů jsou předmětem ochrany ve vnitřní struktuře nemovitých

kulturních památek veškeré dveře a okna z období historických slohů, historismu a moderny a původní dveře a okna z éry moderní.

Předmětem ochrany je vždy **celý prvek**, včetně detailů jako jsou zejména kování, v řadě případů skleněná výplň (vitraj, leptané sklo, případně historický typ skleněné tabule) anebo povrchová úprava (například historické fládrování).

Základní ochranu dveří a oken ve vnitřních prostorech představuje vždy ochrana historické dispozice, zajišťující, že dveřní anebo okenní otvor nebude likvidován (zazděn nebo naopak odstraněn spolu se stěnou či její částí).

7.6.2 Žádoucí způsoby obnovy

Způsob obnovy závisí na hodnotě a konkrétním stavu obnovovaného prvku. Žádoucí je zejména konzervace, restaurování a repasování dveří a oken, především v případě děl z období historických slohů. Je-li jejich stav fyzicky neudržitelný, je optimálním způsobem náhrady vytvoření co nejpřesnější kopie.

Přibližné repliky, zjednodušené o některé profílance a zpravidla též ochuzené o původní prvky jako jsou rozvory, obrtlíky či panty jsou řešením **nevhodným a v případě náhrady prvků, které jsou součástí ucelených interiérů, jsou nepřijatelné**.

Povrchová úprava a barevné ztvárnění musí být voleno v souladu s celkovou obnovou interiéru. Je-li rehabilitován jeho ucelený stav, je žádoucí, aby byla z důvodu celkové věrohodnosti díla rehabilitována také původní povrchová úprava a její barevnost.

7.6.3 Odstraňování prvků a jejich náhrada prvky rozdílnými

Do této kategorie obnovy patří takové zásahy, kdy jsou namísto hodnotných dochovaných dveří a oken osazovány prvky nové, lišící se od nich svým charakterem, členěním, případně materiálem. Z tohoto hlediska existují především dva typy zásahů – zásahy modernizační a zásahy restituční.

7.6.3.1 *modernizační zásahy*

Charakterizuje zejména změna materiálu, členění a způsobu otevírání, která nemá za cíl obnovovat starší stav, ale usiluje o výměnu stávajícího prvku za prvek analogický současné stavební produkci. **Modernizační zásahy jsou nepřijatelným způsobem náhrady historických dveří a oken** v interiérech nemovitých kulturních památek.

7.6.3.2 *restituční zásahy*

Charakterizuje úsilí navrátit dveře a okna do starší historické podoby, jež je považována za cennější, a snaha sjednocovat zejména různé dveře, pokud se ve vnitřních prostorech dochovaly. Restituční zásahy tohoto typu musejí být vždy bedlivě posouzeny především proto, že při nich dochází k likvidaci často hodnotného slohového prvku – a v důsledku toho někdy i slohové vrstvy s její

hodnotou vypovídací a estetickými kvalitami – a k jeho nahrazení dílem současným, nezřídka nevěrohodně zpracovaným a v detailu ochuzeným. Obecně platí, že **řádně ošetřený dochovaný historický výplňový prvek z pozdější časové vrstvy je vhodnější než nově vytvářený prvek, navracející se ke staršímu slohovému pojetí**. I zde však existují typy situací, kdy tato zásada zcela neplatí – například tehdy, kdy se v rámci rehabilitace dispozice dochovaný prvek ocitá ve významnějším postavení než v situaci dosavadního dispozičního řešení a přitom je ztvárněn spíše provozně užitelně. V takovém případě, po bedlivém posouzení, je možné dát přednost řešení restitučního charakteru.

7.6.4 Korektivní obnova (výměna) neplnohodnotných dveří a oken

Nezanedbatelnou část pražského památkového fondu tvoří interiéry s dveřmi a okny vsazenými v socialistické éře v rámci tehdejších obnov či přímo modernizací.

Tyto razantně vsazené prvky v řadě případů hrubě narušují hodnotu památky a bývají též zjevnou závadou estetickou (dveře typové, hladké, bez profilací, okna nečleněná apod.); v ostatních případech jsou zpravidla dílem nekvalitním, charakteristickým nedokonalým řemeslným provedením a silným zjednodušením, jež zachovává mnohdy pouze jakési historizující schematické kompoziční členění.

Část těchto prvků v současné době dožívá. **Jejich výměna je žádoucí, neboť tvoří neplnohodnotnou a památku poškozující vrstvu. Na takovou výměnu je však vždy potřebné pohlížet v širších souvislostech korektivní obnovy**, nikoliv jako na pouhou výměnu nepůvodních prvků.

Z tohoto hlediska je žádoucí požadovat vytvoření kopie stavu předcházejícího poslední neplnohodnotné úpravě. Není-li to možné pro nedostatek dokumentárních podkladů, je žádoucí vyžadovat vytvoření prvků co možná nejbližších dobovému řešení. V takovýchto případech **je nezbytné zachovat nejen dobové typické členění a systém otevírání**, ale je žádoucí zároveň vyžadovat perfektní zpracování návrhu též z hlediska uplatnění rozličných dobových profilací. Drobné inovace v řešení profilací a ve ztvárnění detailů jsou možné. **Neadekvátní ahistorická členění jsou nežádoucí**.

Ve výjimečných případech, kdy se v určitém prostoru nedochovaly žádné hodnotné prvky, které by mohly působit v souvislosti s nově osazovanými dveřmi a okny, je možné osadit prvky soudobého ztvárnění. I ty by však měly korespondovat s charakterem budovy.

7.7 Obklady, táflování, deštění, úpravy stěn

7.7.1 Stabilizace hodné prvky

Obecně platí, že veškeré obklady, deštění a povrchové úpravy stěn, původní anebo vzniklé s poslední hodnotnou časovou vrstvou, je žádoucí zachovat.

Výjimku mohou tvořit po náležitém zvážení prvky, které se nalézají v prostorech nově adaptovaných na toaletní zařízení, koupelny, kuchyně apod., pokud je takováto adaptace v rámci dochované dispozice přípustná.

7.7.2 Žádoucí způsoby obnovy

Žádoucími způsoby obnovy jsou průběžné opravy a v případě obnovy celkové **konzervační a restaurátorské techniky** zachovávající maximum materiálu, jeho strukturálních kvalit a povrchové úpravy.

U větších doplňovaných ploch je třeba věnovat zvýšenou pozornost tradičním materiálům, technologiím, řemeslným postupům a povrchovým úpravám.

- ❖ V případě dřevěných deštění je třeba dodržovat materiál, způsob profilace a povrchovou úpravu u doplňovaných částí. Celková výměna deštění a jeho nahrazení kopií je postupem méně vhodným, který by se měl uplatnit jen u prokazatelně neudržitelných případů.
- ❖ U keramických obkladů je obnova obtížnější zejména proto, že dobové obkladové prvky, například secesní, jsou dnes nedostupné a vytváření kopií je obtížné a velmi nákladné. Obecně však platí, že poškození části obkladu – nebo dokonce jediného či jen několika prvků – není důvodem k výměně obkladu celého. Žádoucí je hodnotný obklad zachovat a opravu poškozeného prvku řešit individuálně dle charakteru situace, a to i způsobem, kdy je takové doplnění viditelné, „přiznané“.
- ❖ V případě omítaných stěn je třeba věnovat pozornost zejména specifickým a dnes zanedbávaným způsobům nanášení a úpravy maltoviny (například utahování dřevem a kovem) a technologicky kvalitnímu postupu práce, umožňujícímu vyzrávání maltoviny (zejména jde o technologie založené na vápenných maltách a nátěrech a o tradiční štukátorské práce se speciálně upraveným štukem či sádrou). Žádoucí je též dodržovat tradiční technologii vytváření umělého mramoru a nenahrazovat ji různými soudobými stěrkami.
- ❖ V případě náročnějších deštění, štukových prvků, zejména reliéfů, plastik, kartuší, zvláště složitých a výpravných portálů a povrchů z umělého mramoru je žádoucí provádět jejich obnovu přímo restaurátory.

7.7.3 Odstraňování dochované úpravy a její náhrada

Tento postup je u všech hodnotných vrstev z hlediska památkové péče zásadně nežádoucí a dle hodnoty objektu a charakteru zásahu až nepřipustný. Výjimku tvoří tzv. korektivní obnova.

7.7.4 Korektivní obnova

Korektivní obnova povrchu stěn se týká zejména odstraňování novodobých obkladů a deštění, nevhodně složených a ahistoricky zpracovaných omítek a barevných vrstev, které netvoří kulturněhistoricky plnohodnotnou časovou vrstvu.

Ke korektivní obnově omítek je třeba přistoupit až po průzkumu odstraňovaných vrstev i vrstev, které se případně nalézají pod nimi.

Odstraňování nehodnotných vrstev je žádoucí zejména v případech, kdy zhorší vlhkostní poměry v objektu nebo jsou esteticky neúnosné. Obecně by však nemělo být mechanické a bezmyšlenkovité a v důsledku prováděných zásahů poškozovat ostatní vrstvy objektu. Žádoucí je odstraňování novodobých disperzních nátěrů před současnou obnovou a nehodnotných obkladů a deštění ze socialistické éry.

8. Umělecká a uměleckořemeslná díla

8.1 Ochrana uměleckých a uměleckořemeslných děl

Častou součástí vnitřních prostorů stavebních památek tvoří umělecká výtvarná a uměleckořemeslná díla. Jejich význam, kvalita, četnost i úzké propojení s architekturou, v některých slohových obdobích pro pražskou architekturu tak příznačné, výrazně spoluurčují charakter architektonických děl i jejich hodnotu (například malované renesanční stropy měšťanských domů, štukatérské práce z období historismu, secesní díla z kovu a skla aj.).

Umělecká a uměleckořemeslná díla jsou předmětem zvýšené památkové ochrany. **Cílem obnovy** každého objektu by proto mělo být vždy **zachování maxima těchto děl** a jejich **vhodná prezentace**.

8.2 Problematika restaurování

Ošetření výtvarných děl tvoří svébytnou oblast péče o stavební památky. Z hlediska správného postupu obnovy památky je podstatné, že **výtvarná a uměleckořemeslná díla nemohou být ošetřována běžnými stavebně-řemeslnými technikami v rámci stavební dodávky a že jejich obnova nemůže být přesně stanovena v rámci projektové dokumentace obnovy stavebního díla**.

Výtvarná díla vyžadují maximálně citlivou a kompetentní opravu **restaurátorskými technikami**, zahrnujícími propracované metody analýzy stavu díla, způsobů fixace a konzervace jeho hmotné substance, případně též interpretace prostřednictvím jeho scelení specifickými postupy restaurátorských retuší, a provedení těchto prací licencovaným restaurátorem v příslušné kategorii.

Zejména významný je průzkum a případné restaurování a restaurátorská prezentace **děl stavebním vývojem překrytých**, jejichž rozsah a podoba nejsou v současné době známy, resp. jsou známy jen fragmentárně (nejčastěji jde o relativně ucelená anebo torzovitá umělecká a uměleckořemeslná díla malířská, nalézající se pod dodatečnými vrstvami interiérových výmalb, a o trámové stropy).

Kromě restaurátorských průzkumů jsou vodítkem pro restaurování i **stavebně-historické průzkumy a provedená inventarizace**.

Do procesu restaurování je obecně žádoucí zahrnout maximum dochovaných uměleckořemeslných a uměleckých prvků. Tedy nejen výrazná výtvarná figurální díla, ale například i kamenné architektonické články v méně dominantním postavení v interiérech, opakované architektonizující prvky štukové anebo třeba i dekorativní interiérovou výmalbu hlinkami. Restaurátorské techniky **je žádoucí uplatňovat také u velmi cenných historických povrchů se složitou strukturou (historické omítky), u materiálů neobvyklých a unikátních**, popřípadě v situacích, kdy si estetická hodnota a „kouzlo stáří“

některého interiérového prostoru zaslouží konzervaci a zafixování pro svou mimořádnou vypovídací schopnost.

Pro poslední desetiletí charakteristický **trend postupného rozšiřování restaurátorských zásahů** i na prvky, které bychom mohli považovat za ryze architektonické (šambrány, supraporty, kamenické články) či dekorativní (vzorníkové štukatérské figurální prvky), tomu ostatně odpovídá a **je žádoucí**.

Restaurování výtvarných děl v architektuře je většinou soustavou zásahů na jednom či na více dochovaných dílech, která jsou restaurátorsky prezentována a tvoří zpravidla významnou složku a vizuální a sémantický akcent ve struktuře obnovovaného celku. Proto je velmi důležité zapojení jednotlivých zrestaurovaných výtvarných a výtvarně řemeslných děl do architektonického díla, a tedy i zohlednění jejich existence a zamýšleného způsobu restaurátorské prezentace v projektové dokumentaci. **Koncepce prezentace nerestaurovaných partií stavby obecně, zvláště pak v místech v bezprostředním okolí díla restaurovaného, by neměla vést k jeho potlačení a naopak ani k jeho tvrdé a s celkem nespojitě akcentaci.** Vždy je třeba zachovat a nezničit rovněž pozdějším vývojem překrytá díla, která se při současné obnově neprezentují.

U zvláště hodnotných stavebních děl, u děl výjimečně dobře zachovaných anebo v těch případech, kdy stopy času, „hodnota stáří“, jsou prokazatelnou součástí památkové hodnoty a mají silnou svébytnou kvalitu estetickou, je možné a vhodné pojmout památkově chráněné architektonické dílo jako celek a **restaurovat je komplexně jako celistvou strukturu.**

Namísto o obnově díla s restaurováním dílčích uměleckých a uměleckořemeslných prvků pak lze hovořit přímo o **restaurování architektury jako svého druhu výtvarného umění.**

8.3 Nově vkládaná díla

V případech, kdy umělecká díla ve vnitřních prostorech stavby zanikla a jejich podoba není doložitelná, anebo v situacích, kdy si obnovovaný interiér výtvarné umělecké či uměleckořemeslné dílo „žádá“, **je mnohdy vhodné a žádoucí doplnit příslušný prostor dílem současným**, které svým vyzněním odpovídá charakteru stavby.

V praxi se zejména jedná o díla vitrajového umění a nástěnné výmalby dekorativního charakteru. Tato díla bývala pro historické a historizující interiéry příznačná, a obnova této jejich vrstvy vhodným dílem současným proto po náležitém zvážení může být důležitou součástí adekvátní rehabilitace památkových hodnot stavby.

9. Interiéry

Ochranou a obnovou interiéru rozumíme **komplexní ochranu historicky utvořeného vnitřního prostředí staveb**, zahrnující veškeré komponenty staveb uvedené v předchozích kapitolách. Kromě hodnotných dochovaných výtvarných uměleckých, uměleckořemeslných či řemeslných prvků, které jsou součástí stavby (podlahy, dveře, okna, kování, mříže, obložení, schodiště, zábradlí, stropy apod.), zahrnuje i prvky, patřící do vnitřního vybavení (například mobiliář či kamna).

Dle charakteru existujících interiérů v památkově chráněném objektu, zejména pak dle míry dochované ochrany hodných prvků, stavebně technického stavu a uživatelského určení, se zásahy do interiérů v praxi liší hloubkou zásahů i podobou nově vkládaných prvků. Obecně však platí, že je vždy žádoucí **zachovat příslušný slohový ráz prostředí** (případně slohovou vrstevnatost) a nepotlačovat jej vkládáním takových interiérových prvků, které k charakteru stavby nemají žádnou vazbu.

9.1 Celková ochrana interiéru

Celková ochrana znamená nejen ochranu jednotlivých interiérových prvků, ale především **ochranu charakteru a celistvosti interiéru**. Odstraněním některých prvků může dojít k disproporcím interiérového řešení a k jeho celkové nevěrohodnosti. Rovněž vložené nové prvky mohou narušit či vizuálně rozbít dochovaný interiér.

Navrhovaná obnova interiérového řešení by měla vycházet vždy ze zpracované inventarizace a restaurátorských průzkumů a komplexně a detailně řešit ochranu a způsob prezentace (zejména historického) interiéru jako celku i jednotlivých hodnotných prvků a jejich soustav, nezřídka včetně prvků mobiliárních. Součástí interiérové obnovy by vždy mělo být také barevné a světelné řešení konkrétního prostoru a výběr vhodného mobiliáře a doplňků.

9.2 Vkládané prvky

Specifické funkční využití interiérů některých stavebních památek vyžaduje vkládání prvků (příčky, mobiliář) a vestavby technologických jednotek, zajišťujících plnění různých funkcí (bezpečnostní systémy, klimatizace apod.). V případě stavebních památek přistupuje k hledisku optimální funkčnosti navrhovaného zařízení ještě hledisko citlivého přístupu ke stavební památce, a to ve dvou rovinách: v rovině **šetrnosti ke stavební podstatě památky**, která vyžaduje, aby zásahy do dochované hmotné substance spojené s instalací technologií byly pokud možno minimální, a v rovině **přiměřené prezentace, resp. viditelnosti** takovýchto zařízení v celku díla. Ve druhém případě je **obecně žádoucí, aby se technologická zařízení uplatňovala ve vizuální**

strukturu památky pokud možno co nejméně nápadně a nenarušovala ji kontrastními, se slohovými charakteristikami objektu zpravidla neslučitelnými prvky. Obecně žádoucí je přesun některých rušivých technologických prvků z nejdůležitějších interiérů (například vypínače v náročně zdobených sálech, rozvodné skříně v mázhauszech apod.) do méně exponovaných prostorů, pokud to provozní logika umožňuje.

Případné výjimky z těchto zásad, to jest situace, kdy se systém vestavěné technologie prezentuje jako součást, případně dokonce jako akcent estetické struktury díla, musejí být vždy velmi bedlivě posouzeny.

Primární by měla být vždy hodnota památky, požadavkům na její ochranu by měl odpovídat výběr takových konkrétních firemních produktů technologických jednotek, které budou pro daný účel nevhodnější.

V projektové dokumentaci **je vždy třeba přísně odlišit prvky dochované**, které zůstávají součástí řešeného interiéru s popisem jejich úpravy (repasování, restaurování, konzervace apod.), **prvky případně odstraňované** a **prvky nově vkládané**, a to včetně prvků mobiliárních a doplňků.

9.3 Celistvá prezentace historických interiérů

Kvalitní prezentace historického interiéru nezdědka vyžaduje též potřebu oproštění se od některých současných návyků ve způsobech řešení a pojmání interiéru: snahy vyrovnávat historicky příznačné či časem vzniklé a hodnotné nerovnosti a nepravidlosti historických staveb (živé a měkce modelované omítky, „živé“ a nerovné konstrukce krovové) a jednorázově stavbu sjednocovat, doplňovat ji nevhodnými typovými produkty, přesvětlovat, používat výhradně a mechanicky pouze velmi světlých, skoro bílých tónů výmalby atp. Takovéto zásahy snižují dokumentární hodnotu staveb, zastírají jejich historický výraz a zpravidla vedou k neživotným a též nezdědka esteticky nepříznivě hodnoceným „sterilním řešením“.

Vhodné může naopak být dodržování následujících postupů:

- ❖ Širokého používání konzervační metody a využívání restaurátorských postupů při obnově jednotlivých uměleckých děl.
- ❖ Rozšíření restaurátorských postupů i na výraznější architektonické články či dekorativní štukové prvky a hlinkové výmalby, zejména pak v případech, kdy se odhalují a prezentují v historických souvrstvích.
- ❖ Restaurátorského scelení interiérových povrchů, včetně zachování struktury časem zformovaných povrchových nátěrů – tj. postupu restaurování architektury.
- ❖ Provádění jen dílčích, lokálních oprav, jestliže to stav povrchů interiéru umožňuje a jejich citlivé scelení s částmi neopravenými.
- ❖ Užívání retuší, zejména retuší lokálních barevných.
- ❖ Přiměřeného užití jemné patinace, je-li nový povrch příliš svítivý.
- ❖ Užívání lazurních a případně i vícevrstvých barevných tónů, pokud to charakter objektu umožňuje.

- ❖ Užívání tmavých a zemitých tónů, pokud jsou slohově odpovídající a charakter interiéru to umožňuje. Řada slohových interiérů byla z hlediska dnešního převažujícího naladění na světlost interiéru „tmavá“, „nebát se“ analogického řešení je proto žádoucí. Vodítkem pro konkrétní barevné řešení by měl být stavebně-historický, resp. restaurátorský průzkum. Pokud se nenaleznou dostatečné relikty barevnosti z potřebné historické fáze vývoje objektu, je třeba mít na vědomí, že velmi světlé či bílé řešení není žádnou „povinností“ a ani nemusí být řešením nejvhodnějším.
- ❖ Kontextuálností nově vkládaných prvků.
- ❖ Přiměřenou intenzitou osvětlování prostorů. Interiéry historických stavebních památek by obecně a ve většině případů neměly být přesvětlovány, akcentací jejich jednotlivých partií by neměla být zásadně deformována jejich vnímatelná tektonika. Zejména u nasvícení malířských děl a děl polychromovaných vůbec by intenzita osvětlení a způsob rozložení světelné hladiny měly být přiměřené charakteru těchto děl. Tato díla by neměla být přesvětlována, akcentována způsobem odporujícím jejich barevné kompozici a barevně deformována nevhodným spektrálním složením světla z instalovaných zdrojů. Případné situace, kdy se systém osvětlení prezentuje jako součást, případně dokonce jako akcent estetické struktury díla, musejí být vždy velmi bedlivě posouzeny.

Knih třetí: Jednotlivé typické prostory

10. Jednotlivé typické prostory

10.1 Sklepy a tzv. podzemní stavby

Sklepy tvoří významnou součást chráněných hodnot stavebních památek, v případě vývojově vrstevnatých objektů potom zpravidla i jejich nejstarší časovou vrstvu, v pražském prostředí nezřídka mimořádně architektonicky kvalitní (románské a gotické sklepy).

Ochrana sklepů vyžaduje především přiměřené funkční využití a citlivé a šetrné stavební zásahy v rámci obnovy.

Jakékoliv zásahy do sklepních prostorů musejí být vždy podloženy stavebně-historickým průzkumem a v odůvodněných případech výzkumem archeologickým.

Součástí památkově chráněných hodnot objektu jsou například i šachty, štoly či studny a další tzv. podzemní objekty, které by v rámci obnovy vždy měly zůstat zachovány. Jejich **zasypávání je nepřípustné**, zpravidla **je** naopak **žádoucí, aby byly obnoveny ve své funkci**, pokud zasypány v minulosti byly. (A to nejen z důvodů zachování či obnovení jejich historické hodnoty, ale též proto, že jejich průchodnost či naopak zaplněnost mohou mít značný vliv na vlhkostní poměry stavby.)

10.1.1 Funkční využití

Sklepní prostory nemovitých kulturních památek je žádoucí zbavit provizorních skladovacích funkcí a rehabilitovat a prezentovat je jako plnohodnotné a cenné architektonické prostory. Funkční využití by tento prezentační záměr mělo podporovat. Sklepní prostory mohou existovat jako vyklizené a prázdné, anebo poskytovat rámec vhodné, nejlépe kulturní aktivitě (například galerii). Využití pro restaurační provozy je vždy třeba posoudit v komplexu všech hodnot a okolností spojených s obnovou stavby, zejména pak s průzkumem vlhkostních poměrů a důsledků zamýšleného provozu pro ně. Z hlediska památkové péče **je žádoucí, aby „sklep zůstal sklepem“**.

Dodatečné funkční využití může přinášet pro památkově chráněnou hmotnou substanci či dokonce pro stabilitu objektu dlouhodobě nevhodnou zátěž, kterou je třeba vždy pečlivě zvážit. V případě, že takové využití je přípustné, je třeba vyžadovat ohleduplné architektonické ztvárnění prostoru.

Využití sklepů pro účely parkingu je v případě nemovitých kulturních památek nepřípustné.

10.1.2 Zachování profilu

Významnou charakteristikou sklepních prostorů jsou jejich **příčné a podélné profily**. Tyto **profily by měly být v rámci obnovy vždy zachovány**, kromě

případů, kdy je odstraňován materiál z dodatečně zavezených sklepů. **Prohlubování sklepů, jejich zavážení anebo dodatečné rozšiřování je obecně nežádoucí** a může být realizováno jen ve zvláště odůvodněných případech. V případě větších terénních úprav je často nezbytné provést záchranný archeologický výzkum.

10.1.3 Podlahy, podloží stavby

Žádoucí je zachování stávajících podlah, jsou-li hodnotné. Zejména významná je ochrana dochované historické dlažby z kamenných desek a ochrana podloží, zvláště obsahuje-li archeologické nálezy a případně další prvky (studna). V případě dlažby mimořádně hodnotné je třeba její ochranu prosazovat i za cenu změny provozního záměru, jemuž by tato dlažba nevyhovovala.

Hodnotné a ochrany hodné jsou i další typy zadláždění, zejména zadláždění valounkové, ale i pouhá udusaná podlaha jílová.

Obnovu podlah je žádoucí koncipovat na základě zjištění stavebně-historického, případně archeologického průzkumu, které je před zamýšleným zásahem vhodné provést. V případě potřeby je vhodné provést též průzkum klimatologický ([viz kap. 2.4](#)). Při veškerých stavebních zásazích do sklepů nemovitých kulturních památek, zejména pak do jejich podlah, je třeba dbát na **prodyšnost konstrukcí** a neuzavírat zde podlahy nepropustnými vrstvami s rizikem následného vlhnutí zdiva.

U většiny historických staveb je z tohoto důvodu vhodné odstranit případné dodatečně vložené betonové podlahy a nahradit je vhodnějším krytem kamenným anebo cihlovými dlaždicemi do pískového anebo pískovápenného lože.

Do sklepních prostorů je zásadě nežádoucí pokládat dlažby z řezaného leštěného kamene, které neodpovídají charakteru tohoto prostředí. Pokud zde byly již osazeny, například v rámci obnov ze socialistické éry, je vhodné nahradit je odpovídající dlažbou kamennou, případně cihelnou, anebo, pokud to charakter objektu a jeho funkční využití umožňují, dlažbou valounkovou, kterou je třeba pokládat co nejhustěji a „neutopit jí“ v betonu. Tenkostřepé glazované dlažby keramické jsou nežádoucí a dle charakteru a hodnoty sklepního prostoru v řadě případů nepřípustné.

10.1.4 Klima sklepních prostorů

Obecně platí, že **pro ochranu a zachování sklepních prostorů** a v důsledku toho i pro stabilitu celé stavby **je třeba zachovat, případně obnovit přirozený klimatický režim**. Vložené provozy (například restauračního typu) mohou temperováním a celkovým vysoušením prostředí vést až k degradaci památkově chráněného prostoru (omítkoviny, zvláště s významným podílem jílu, se mohou rozpadat, taktéž i kámen, vysoušením může dojít ke změnám v podloží stavby a k narušení statiky objektu).

U historických objektů je žádoucí na základě průzkumu vlhkostních poměrů zejména **objevit, správně pochopit, opravit nebo obnovit často zrušené**

nebo poškozené původní izolační, větrací nebo odvodňovací systémy, které důmyslně využívají přírodních materiálů či přirozeného pohybu vzduchu.

10.1.5 Úprava stěn a kleneb

Stěny a klenby sklepních prostorů, zejména pak středověkého původu, musejí být ve stavu, v jakém se dochovaly, předmětem přísné konzervační ochrany a obnovy.

Obecně platí, že je **nepřípustné odstraňovat historické omítky**, pokud se dochovaly a prezentovat sklepní prostor jako „kamenný“, anebo jej znovu nahazovat, zejména pak omítkami jiné struktury a jiného způsobu zednického zpracování.

Při jejich obnově je nezbytné chránit tyto jejich charakteristiky – dochovanou hmotnou substanci, způsob zpracování omítkoviny a u kamenných zdí neomítaných či jen s lehce zatíranou omítkou potom spárořez, způsob spárování a strukturu zpracování kamene.

10.1.5.1 *dochovaná hmotná substance*

Je předmětem prvořadě ochrany. **Historické omítky** musejí být vždy v **maximální možné míře zachovány**, včetně způsobu jejich strukturální úpravy, zejména a mimo jiné v případech, kdy obsahují **otisky bednění**. Výměnu kamenných prvků – především jde o zdivo lomové – je třeba omezit na minimum. To platí také v případě poměrně vzácně dochovaných tesaných kamenných článků a v případě zdiva cihelného. I vlastní lomové zdivo je třeba zachovávat v maximální možné míře pro jeho charakteristiky vypovídací a pro půvab daný hodnotou stáří a **nově jej neomítat**. Poškozené tesané články je možné tmelit, případné praskliny též velmi citlivě vyplnit maltovinou stejného barevného tónu dosaženého jejím probarvením. V případě **zdiva smíšeného je zásadně nepřípustné odstraňovat cihelné prvky ze zdí**, nahrazovat je prvky kamennými a zdivo tak „vylepšovat“.

10.1.5.2 *spárořez*

Spárořezem rozumíme strukturu uložení jednotlivých, zejména kamenných prvků, která je kromě své všeobecné vypovídací hodnoty v případě dílčích změn i cenným zdrojem informací o vývoji stavby. Spárořez stěn a kleneb sklepních prostorů je nepřípustné měnit a v případě doplňování prvků „drobit“ či přizpůsobovat dimenzím anebo tvarovým charakteristikám nového materiálu.

10.1.5.3 *spárování*

Spárováním rozumíme způsob uložení zdícího, zejména kamenného materiálu do maltoviny, který se proměňoval během historického vývoje. Při každé obnově sklepa s výrazně obnaženým kamenem, který z hlediska památkové péče nemá být celoplošně omítán, je vždy nutné zachovat historický způsob spárování.

Nepřípustné je plošně odstraňovat zbytky historické maltoviny a stěny a klenby celkově nově přespárovávat a tím sjednocovat. Otázka přeomítnutí lomového zdiva se zcela odpadlou omítkou musí být řešena vždy vzhledem k charakteru objektu a zvolené strategii prezentace.

V případě obnovovaného historického zdiva lomového je nepřípustný dosti rozšířený ahistorický způsob spárování „pečlivou“ vysokou a k líci kamene vystouplou spárou, rovnoběžnou s přibližnou rovinou líce, který vede k „utopení“ kamene v maltovině a potlačuje strukturální kvality zdiva.

10.1.5.4 způsob opracování

Způsob ručního opracování kamene tesáním a struktura lámaného kamene tvoří nenahraditelnou součást hodnoty historického objektu a nesmějí být v procesu obnovy zastřeny přebušováním či neadekvátním chemickým či hrubým mechanickým čištěním. Případně nově doplňované prvky se musejí vyznačovat v zásadě stejnými strukturálními kvalitami, danými výběrem vhodného materiálu a způsobu jeho opracování. Nepřípustné je užívání prvků strojově řezaných. Totéž platí analogicky pro materiál cihelný i pro povrchy omítané.

10.1.6 Vkládaný interiér

Vkládaným interiérem rozumíme soustavu zásahů do sklepního prostoru, které zahrnují zejména úpravu a skladbu podlah, úpravu zdí, stropů, ostění, případně vestavovaných dělicích funkčně provozních prvků, dále pak dveří, oken, svítidel, případných uměleckých děl a ostatních doplňků a celkové barevné a světelné řešení a zpravidla i vybudování hygienického a provozního zázemí.

Dle charakteru existujících interiérů v památkově chráněném objektu, zejména pak dle míry dochovaných ochrany hodných prvků, se interiéry vkládané do sklepů v praxi liší hloubkou zásahů i podobou prvků nově vkládaných.

Při vkládání nového interiérového řešení **je vždy třeba přísně chránit veškeré hodnotné prvky dochované**, které zůstávají součástí řešeného interiéru, navrhnout jejich vhodnou úpravu (restaurování, konzervace apod.) a maximálně omezit **prvky případně odstraňované**. Prvky nově vkládané by měly vždy být navrženy tak, aby si nevynucovaly významné zásahy do stavební podstaty památky. A to včetně prvků mobiliárních a doplňků. V případě hodnotných podlah je například ve výjimečných případech možné použít pochozí roštové podlahy položené nad původní dochovanou podlahu.

Obecně platí, že nové interiérové řešení by mělo nejen zachovat hodnotné prvky, ale také respektovat historický charakter sklepního prostoru a nezanášet jej takovými vizuálními akcenty, které původní prostředí potlačují (podhledy, výmalby nevhodně složenými barvami, tenkostřepé, nevhodně barevné dlaždice apod.).

10.1.7 Vkládané technologie

Specifické funkční využití některých sklepních prostorů stavebních památek vyžaduje vestavby technologických jednotek, zajišťujících plnění těchto funkcí (bezpečnostní systémy, vzduchotechnika, kuchyňské technologie apod.). V případě stavebních památek přistupuje k hledisku optimální funkčnosti navrhovaného zařízení hledisko citlivého přístupu ke stavební památce, a to ve dvou rovinách – v rovině **šetrnosti ke stavební podstatě památky**, která vyžaduje, aby zásahy do dochované hmotné substance, spojené s instalací technologií, byly pokud možno minimální, a v rovině **přiměřené prezentace resp. viditelnosti** takovýchto zařízení v celku díla.

Ve druhém případě je obecně žádoucí, aby se technologická zařízení uplatňovala ve vizuální struktuře památky pokud možno co nejméně nápadně a nenarušovala ji kontrastními, se slohovými charakteristikami objektu zpravidla neslučitelnými prvky. Požadavkům ochrany památky by měl odpovídat výběr takových konkrétních firemních produktů technologických jednotek, které budou pro daný účel nejvhodnější.

10.2 Mázhausy, vestibuly a vstupní prostory staveb vůbec

10.2.1 Zachování funkce

Základním požadavkem na ochranu těchto prostorů je zachování jejich funkce. Jiné využití – například na prodejny, spojené nezřídka s vynucenými stavebními zásahy – je zásadně nežádoucí a dle hodnoty příslušného prostoru až nepřípustné.

10.2.2 Zachování prostorového členění (dispozice)

Prostorové členění vstupních prostorů stavebních památek musí zůstat zachováno. Jejich přepažování příčkami, doplňování vestavbami či spojování s jinými přízemními prostory vybouráváním stěn anebo vjezdy do podzemních parkingů je nepřípustné.

10.2.3 Úprava podlah

Zvláštní pozornost si zaslouží kamenná dlažba v průjezdech či vstupních prostorech domů, dlažba z dřevěných špalíčeků, typická zejména pro průjezdy domů a kryté části komunikací a dlažba ze slinutého střepe, příznačná například pro pasáže. Za hodnotnou je dnes možno ale považovat v některých případech též barvenou dlažbu betonovou z konce 19. a počátku 20. století. Obecně platí, že tyto dlažby by měly zůstat zachovány a neměly by být nahrazovány dlažbou z jiného materiálu.

10.2.4 Stěny a stropy (klenby)

Vzhledem ke značné provozní exponovanosti bývají nezřídka stěny, ale i stropy či případně klenby poškozené a to zejména v důsledku poškození dopravou a stěhováním.

Obecně platí, že stěny, včetně časté uměleckořemeslné a umělecké výzdoby, je žádoucí zachovat a ošetřovat převážně konzervačními metodami a restaurátorskými technikami. Dodatečné obkládání stěn je nežádoucí a může být realizováno jen ve zdůvodněných případech.

V odůvodněných případech poškozených a fragmentárních prostorů je možné provést rekonstrukci staršího hodnotného stavu, pokud je doložen, případně redesign, a to vždy s ohledem na celkovou estetickou strukturu díla – viz též následující oddíl.

10.2.5 Interiér a umělecká díla

V odůvodněných případech, kdy ve vstupním prostoru umělecká díla prokazatelně chybí, není možné doložit jejich původní podobu a hlediska památkové péče nevyžadují osazení díla historického původu či výrazu, je možné do těchto prostorů osadit výtvarné dílo současné, korespondující s charakterem celkového slohového záměru interiéru.

10.3 Domovní chodby, schodiště, kryté pavlače

Domovní chodby a schodišťové prostory tvoří významnou součást historické dispoziční struktury stavby a jako takové musejí zůstat zachovány. Jako základní komunikační prvky vnitřní struktury staveb bývaly výpravně ztvárněny (barokní paláce, měšťanské domy z období eklektismu a secese). Rozložení chodeb a schodišť je dáno historickými stavebními typy, jejich ztvárnění a výzdoba potom příslušnými slohovými charakteristikami.

Charakter a zejména výpravnost chodeb, schodišť a schodišťových prostorů se liší dle náročnosti stavby a slohového období. Jejich obnově je třeba věnovat přiměřenou pozornost, **pozornost zvýšenou potom zejména v případech, kdy obsahují umělecké řemeslné detaily** (táflování chodeb, leptaná skla a vitraje v oknech, historické výtahy apod.).

10.3.1 Zachování funkce

Obecně platí, že u chodeb a schodišť je žádoucí zachovat jejich komunikační funkci.

10.3.2 Zachování profilu

Podélný a příčný profil schodišť a chodeb je vždy třeba zachovat. Rozšiřování jiných vnitřních prostorů na jejich úkor a naopak je nepřipustné.

10.3.3 Úprava podlah a stupnic

Dochovaný hodnotný podlahový kryt a stupnice je třeba zachovat a vyhnout se jejich výměně, pokud to není z hlediska provozu nezbytné. Žádoucí je odstraňování nehodnotného krytu dodatečného (PVC), nevhodných novodobých stěrek a nátěrů ze schodišť, schodišťových balustrád či kovových zábradlí.

Obnova dlažby na chodbách a její doplňování musí být obezřetné, zaměřené na zachování materiálu, včetně způsobu jeho zpracování, nezřídka je vhodné volit restaurátorské techniky. Obecně žádoucí je doplňovat nedochované části dlažeb dlažbou identickou (u moderní architektury doplňování teraca) anebo velmi podobnou. U dřevěných podlah a stupnic je vhodná zejména jejich konzervace a restaurování.

10.3.4 Úprava stěn a stropů (kleneb)

Exponované prostory schodišť a chodeb byly v socialistické éře zpravidla hrubě zanedbávány a utilitárně upravovány, stěny byly často nevhodně natírány emailovými a latexovými barvami, obkládány nevhodným omyvatelným deštěním, do všech těchto prostorů byly zcela nekultivovaně vsazovány měřiče (plynoměry, elektroměry) či rozvodné skříně. Při současné obnově je žádoucí odstraňovat veškeré tyto povrchové vrstvy a hledat kultivované a citlivé umístění pro měřiče, rozvodné skříně a jiné technologie tak, aby jimi nebyl památkově chráněný prostor narušován. V případě zdí méně hodnotných a bez povrchové úpravy je možné rozvody skrýt do vysekaných drážek a zaomítnout.

10.4 Obytné místnosti

10.4.1 Funkční využití

U obytných místností, resp. bytových jednotek, je žádoucí **zachovat** jejich **obytnou funkci**, nebo ji rehabilitovat v případě zpětné přeměny kanceláří na bytový fond.

Kancelářské využití obytných místností a jejich příslušenství jako významné součásti stavebních památek tyto prostory, původně určené k bydlení, zpravidla nepřiměřeně zatěžuje. Vynucuje si řadu problematických zásahů; od nevhodné podlahové krytiny, umožňující snadnou údržbu, přes dílčí změny dispoziční až například k osazování typových přídatných stropních panelů, které nejenže znehodnocují interiéry obytných místností, ale negativně se projevují v exteriérech. Jakkoliv je možné tyto zásahy omezit směrem ke kultivovanějším řešením, která by také v případě nově zřizovaných a upravovaných kanceláří v nemovitých kulturních památkách měla být vždy vyžadována, obytná funkce je téměř vždy vhodnější.

V případě přeměny bytových jednotek na kanceláře, jakožto i v případech úprav obytných místností, je třeba dodržovat následující zásady.

10.4.2 Základní zásady obnovy obytných místností

Žádoucí je zachování dispozičního řešení a všech hodnotných interiérových prvků pevně spojených se stavbou, oken a dveří, podlah, stropů, táflování a jejich úprav, dále hodnotných, zvláště pak kachlových kamen, případně i krbů, a všeobecně uměleckořemeslného detailu. Obecně žádoucí je zachování zařizovacích prvků, které dotvářejí interiér (například dobová, zejména pak pro daný interiér vytvářená atypická svítidla).

Veškeré uvedené prvky je vhodné ošetřovat konzervačními a restaurátorskými technikami. V případě jejich fyzického dožití je vhodné je nahrazovat kopiemi anebo prvky co nejbližšími původnímu či stávajícímu hodnotnému prvku odstraňovanému. Podrobnější postupy u jednotlivých součástí obytných místností jsou popsány v [kapitolách 5.–9.](#)

Adaptace obytných místností pro nároky současné doby by neměly zastřít jejich historický charakter a musí být vždy bedlivě posouzeny.

10.5 Podkrovní prostory

Charakteristickou součástí stavebních památek tvoří podkrovní prostor s krovovou konstrukcí, jež mnohdy vyniká nejen hodnotou dokumentární, ale i vlastní architektonickou kvalitou danou ztvárněním krovové konstrukce, dlažbou, zpravidla cihelnou (tzv. půdovky) i řadou dnes stále vzácnějších detailů (tesařská žebříková schodiště, původní komínová tělesa, půdní dveře s kovářsky zpracovanými vnějšími panty, dekorativní mřížky větracích otvorů, záklopové stropy případných dalších podlaží půdy atp.).

10.5.1 Ochrana podkrovního prostoru jako celku

Zachování svébytné hodnoty podkrovního prostoru nemovitých kulturních památek je obecně žádoucí a je zvláště významné zejména u historických staveb s historickou krovovou konstrukcí (v pražském prostředí zejména barokních a klasicistních); budování půdních vestaveb u této skupiny objektů je zásadně nežádoucí, půdní nástavby a nástavby objektů jsou potom nepřípustné. (Za historické krovy považujeme krovy z období historických slohů a klasicismu i pozdější krovy ručně opracované, a to přibližně do roku 1860.)

Kritérium zachování podkrovního prostoru je proto také vždy **prvním** kritériem, které musí být při posuzování zásahů spojených se změnou jeho využití zváženo (podrobněji k tomu [„Metodika pro posuzování nástaveb, půdních vestaveb a ochranu střešní krajiny“](#), zejména kapitoly 8 - 10). Hodnota podkrovního prostoru proto také omezuje různé typy adaptací jako jsou půdní vestavby, nástavby či nástavby objektů - podrobněji k tomu [viz Kniha třetí](#) výše uvedené metodiky.

Podkrovní prostor památky zásadně nesmí zaniknout v rámci utilitární přestavby.

Za „zánik podkrovního prostoru“ přitom nemůžeme považovat pouze to, že se nedochoval volný podkrovní prostor jako součást architektonického díla, ale i tu

skutečnost, že s adaptací zanikla ve značné míře anebo úplně řada jeho vrstev (zejména výše zmíněné cihelné dlažby – půdovky, ručně tesařská dřevěná schodiště, tesařsky zpracované dveře či zákloповé stropy a další).

10.5.2 Ochrana a obnova krovu

Krovy stavebních památek tvořící zpravidla nejhodnotnější prvek podkrovního prostoru, zejména pak krovy ručně tesařsky opracované a krovy výrazného konstrukčního řešení (například u staveb eklektického historismu), musí být maximálně šetrně obnovovány. Za **historicky hodnotné** považujeme, kromě vlastních krovů historických, též další krovy mladší, včetně krovů kovových a betonových, které vynikají architektonickou a dokumentární hodnotou anebo reprezentativností pro dané období.

Její obnova musí vycházet z těchto zásad:

- ❖ Před zahájením jakýchkoliv úprav je nezbytná znalost hodnoty a stavu krovu. Žádoucí je provést stavebně historický průzkum krovu, případně průzkumy diagnostické – průzkum napadení houbami a dřevokazným hmyzem či posouzení statiky, aby byla ozřejmena hodnota krovu a jeho stavebně-technický stav. Sanace krovu se řídí metodikou ochrany dřeva, vydanou SÚPP ([viz Přehled metodických materiálů](#)).
- ❖ Dochovaná hmotná substance historické krovové konstrukce musí být vždy v maximální možné míře zachována, vyměňovány mohou být pouze ty části, které jsou nadále neudržitelné pro svůj fyzický stav a ohrožují tak funkci krovu (rozpad dřeva vlivem působení dřevokazného hmyzu, dřevokazných hub a hniloby).
- ❖ Neudržitelné části krovové konstrukce je žádoucí doplňovat tvarově identickými, adekvátně materiálově volenými a adekvátně řemeslně zpracovanými prvky, zejména prvky ručně tesařsky opracovanými u krovů historických; citlivě provedené příložkování je zpravidla vhodnější než neopodstatněná výměna celého trámu.
- ❖ **Změny tvaru krovové konstrukce jsou, s výjimkou ojedinělých případů návratů ke starším historickým stavům, v případě krovů z období historických slohů zásadně nepřípustné, v případě krovů ostatních nežádoucí s možností bedlivě zvážených výjimek.**
- ❖ **Ochuzování historických krovových konstrukcí, a tím i tvaru střechy, například vypouštěním námětků, je nepřípustné.**
- ❖ Srovnávání (napřimování) historických krovových konstrukcí, například příložkováním prověšených krokví u krovů historických, je zásadně nežádoucí. Možné je pouze v případech, kdy deformace krovové konstrukce ohrožuje statickou funkci krovu. Dodržení této zásady má zásadní význam z hlediska zachování malebnosti a dokumentární historické hodnoty střešní krajiny, zejména v PPR.

- ❖ „Obohacování“ dochované střešní konstrukce, například novými vikýři, je v případě obnovy nemovitých kulturních památek nežádoucí. Musí být vždy doloženo jeho historické oprávnění a slohová adekvátnost a nesmí narušit stávající krovovou konstrukci.
- ❖ Statické posílení krovu musí být provedeno ohleduplně k dochované krovové konstrukci.
- ❖ Zachování prodyšnosti podkrovního prostoru má značný význam pro dlouhodobou stabilitu krovové konstrukce a je zásadně žádoucí. Užívání hydroizolačních fólií je nevhodné.

Tato pravidla se v případě nemovitých kulturních památek vztahují v plné míře i na zásahy související se změnou funkčního využití podkrovního prostoru.

10.5.3 Vkládaný interiér – půdní vestavba

Interiér vkládaný do podkrovního prostoru je výjimečně přípustným zásahem, souvisejícím **se změnou funkčního využití** - s adaptací na půdní vestavbu. **Půdní vestavby jsou v případě nemovitých kulturních památek obecně nežádoucí.** Zastavením celého nebo části podkrovního prostoru, částečným nebo úplným zakrytím krovové konstrukce, a tím i snížením prodyšnosti a zatížením vrcholové partie budovy s možnými důsledky snížení životnosti autentických historických konstrukcí, patří půdní vestavby k zásahům, které mohou vážně narušit historický charakter budovy, a musejí být proto v každém jednotlivém případě vždy pečlivě zvažovány.

Půdní vestavby velmi často navíc vyžadují osazení nových osvětlovacích otvorů, které se, kromě zásahů do vlastní krovové konstrukce, může negativně projevit ve vzhledu střešní partie objektu i v širších souvislostech urbanistických, jak je popsáno v *„Metodice pro posuzování nástaveb, půdních vestaveb a ochranu střešní krajiny“* v kapitolách 5. a 6. To omezuje typy půdních vestaveb do nemovitých kulturních památek pouze na:

- vestavby bez zásahu do konstrukce krovu a viditelného vnějšího projevu zásahu, charakteristické vložením nového prostoru
- vestavby bez zásahu do konstrukce krovu a s přidáním nových osvětlovacích otvorů (vikýře, střešní okna a další). Vestavby bez zásahu do konstrukce krovu a se zvětšením stávajících osvětlovacích prvků jsou výjimečně přípustné pouze v případě restituace staršího stavu.

10.5.3.1 *dispozice interiéru a viditelnost krovové konstrukce*

Základní podmínkou případně přípustné půdní vestavby s vloženým interiérem je vhodné půdorysné řešení adaptovaného prostoru. Půdní prostor musí být vždy řešen velkoryse a minimálně členěn, a to tak, aby nezanikl průběh konstrukce v řadě dílčích místností; trámy je nežádoucí kapotovat. Ve výjimečně přípustných případech půdních vestaveb je třeba vždy vyžadovat prezentaci vhodně konzervačně ošetřené trámové konstrukce. Žádoucí je vždy volit takové citlivé

architektonické řešení, pro které je krovová konstrukce spíše inspirací než strukturou, která se potlačuje, řešení, které do podkrovního prostoru přinese architektonickou kvalitu.

Velmi rozšířené navrhování mnoha nevelkých obytných místností, které si vyžaduje navíc též osazení řady osvětlovacích prvků, je zcela nevhodné.

10.5.3.2 *nenarušení krovové konstrukce*

Jediným přípustným typem interiéru vkládaného do podkrovních prostorů nemovitých kulturních památek je interiér skutečně vložený, to jest takový, který nenaruší krovovou konstrukci vyřezáváním jejích jednotlivých trámových prvků z důvodu optimalizace profilu vznikajících místností.

10.5.3.3 *respektování dalších složek podkrovního prostoru*

Kromě vlastní krovové konstrukce je žádoucí v maximální možné míře respektovat také stavebně truhlářské prvky, plošně je neodstraňovat a zachovat je a vhodně uplatnit v nově řešeném interiéru.

10.5.3.4 *vhodné stavební technologie*

Stavební technologie a materiály pro půdní vestavby je žádoucí volit tak, aby zejména trámová konstrukce krovu nebyla neprodyšně uzavřena, a tím nedocházelo k její urychlené degradaci.

10.5.4 Vkládané technologie

Do podkrovních prostorů, které se neadaptují pro bytové účely, jsou nezdědky vkládány technologické jednotky, které představují – byť v menším půdorysném rozsahu – také svého druhu půdní vestavbu. Zejména jde o plynové kotelny (v případech velmi cenných objektů, kdy jejich instalace právě v podkrovním prostoru, naruší relativně nejméně památkově chráněné hodnoty objektu, jde o výjimečně přípustný zásah) a o telekomunikační zařízení, zvláště o antény a stanice mobilních operátorů.

Pro telekomunikační zařízení instalovaná do nemovitých kulturních památek platí, že by neměla být z vnějšku viditelná. Instalace viditelných antén výrazně narušuje střešní partii památkově chráněného objektu a při kumulaci takovýchto zásahů vede k postupnému narušování chráněného historického rázu střešní krajiny památkově chráněných území. U objektů památkově nechráněných je možné využít ve výjimečných případech citlivě provedených kapotází vně se nacházejících částí těchto zařízení (například umělé komíny). **V případě nemovitých kulturních památek je ovšem takovýto přístup obecně nežádoucí** a dle hodnoty střešní partie objektu až nepřípustný, protože vede k ahistorickým řešením střešní partie objektu (instalace „komínů“ tam, kde nikdy nebyly, případně ani být nemohly a všeobecně dosud nedostatečně rozvinutá designérská řešení, která by odpovídala požadavkům památkové péče).

Zasahuje i do podkrovního prostoru, který zatěžuje dodatečně vybudovanými sokly anebo vynášejícími konstrukcemi, kotvenými do historického krovu, a dalšími rozměrnějšími technologickými jednotkami, zajišťujícími provoz těchto zařízení. Mají-li být v území takováto zařízení umístěna, potom je vždy **vhodnější jejich přednostní instalace do objektů památkově nechráněných**. Úplné skrytí telekomunikačních zařízení do podkrovních a souvisejících prostorů stavebních památek vyžaduje některé specifické dílčí zásahy do stavební podstaty památky, které nemohou být povolovány automaticky, ale musejí být vždy náležitě zváženy. Zejména jde o nahrazování části oplechování střechy materiálem, který umožňuje průchod elektromagnetického záření v potřebných parametrech, rozšíření stávajícího komínového tělesa o hmotu skrývající vloženou technologii, dále pak o náhradu původních bočnic vikýřů a jejich kapotování obkladem, umožňujícím požadovanou kvalitu přenosu signálu apod. Podmínkou přípustnosti takového případného zásahu vždy musí být – kromě tzv. kritérií přípustnosti stanovených v metodickém materiálu „[Metodika pro posuzování nástaveb, půdních vestaveb a ochranu střešní krajiny](#)“ – nerozpoznatelnost zásahu z exteriéru a velmi kvalitní a věrohodné detailní designérské řešení.

10.6 Ostatní – komory, černé kuchyně, záchody, koupelny, doplňkové prostory

Rovněž takovéto prostory jsou součástí památkově chráněné vnitřní struktury staveb, a proto **nemohou být adaptovány bez rozmyslu jako prostory nehodnotné**, jakkoliv k tomu praxe často směřuje. To se týká zejména **hodnotných dochovaných koupelen** a rozsahem nevelkého, avšak hodnotného památkového „**fondy černých kuchyní**“, které by měly být vždy obnovovány **jako plnohodnotná a významná součást stavby resp. dochovaného interiérového řešení**.

V případě obnovy těchto prostorů by však zásahy do nich měly být posuzovány přiměřeně a rozumně, neboť reálná možnost jejich konzervace, tak významné a důležité u prostorů ostatních, je zpravidla nižší.

11. Specifičnost obnovy architektury industriální, moderní, sakrální, veřejných staveb a prezentačních a expozičních interiérů

Některé součásti památkového fondu charakterizují specifické nároky na obnovu a úpravu vnitřní struktury objektů, které se mohou odchylovat od doporučení v předcházející části této metodiky. Jde zejména o industriální architekturu, památky moderní architektury, sakrální architekturu, veřejně přístupné stavby a tzv. prezentační a expoziční interiéry. Specifická úskalí i přístupy při obnově jejich vnitřní struktury jsou proto přehledně shrnuty v této kapitole.

Uvedené členění specifických vrstev památkového fondu **není v kategoriích, které by byly souřadné anebo hierarchicky uspořádané**, spíše jde o „průnik množin“, který je dán reálně existující specifičností těchto částí památkového fondu.

11.1 Industriální architektura

Ochrana a obnova industriální architektury představuje jeden z nejobtížnějších úkolů při obnově památek. Užití konstrukční systémy a materiály, existující dispozice a dochované části technologického zařízení, které tvoří stavební i umělecko-historickou podstatu památky, byly racionálně navrženy pro efektivní průmyslovou výrobu. Nalezení vhodné nové funkce pro tyto objekty a zároveň jejich architektonicky citlivá modifikace je základní podmínkou záchrany těchto památek, které po skončení původního výrobního využití chátrají. Nalézt takové nové funkční využití, které umožní zachování jejich podstatných charakteristik, **zejména rozlehlých halových dispozic a zpravidla obnažených konstrukcí, typického ztvárnění fasád i specifického dobově podmíněného designu řady detailů**, je nesnadné.

Zásady ochrany a obnovy vnitřní struktury nemovitých kulturních památek se vztahují i na architekturu průmyslového dědictví, měly by však být **aplikovány uvážlivě** a s přihlédnutím k reálnosti zachování rozsahu charakteristik bývalých průmyslových objektů při novém využití.

Minimální podmínkou přiměřené obnovy je zachování základního dispozičního řešení a konstrukcí, které by neměly být kapotovány, a zachování příznačných detailů v rozumné míře. Každá obnova tohoto typu by měla být vždy bedlivě individuálně posouzena.

11.2 Památky moderní architektury

Také pro ochranu a obnovu památek moderní architektury platí v zásadě stejné zásady jako pro obnovu architektury historické. Cílem je zachování původní **funkce stavební památky, její integrity, uměleckořemeslného detailu a**

použitých materiálů. Konkrétní způsoby obnovy jsou však v některých aspektech odlišné.

Obnova památek moderní architektury je limitována především jejich stavebně technickou povahou, užitými konstrukcemi (železobetonovými, litinovými a ocelovými prosklenými) a materiály (opaxit, xyloolit a dnes již nevyráběné umělé hmoty), jejichž obnova je náročná, a také způsobem prezentace, odlišným v některých aspektech od obnovovaného stavebního díla historického či historizujícího. Zpravidla není vhodné u obnovované moderní památky prezentovat „hodnotu stáří“ a historickou vrstevnatost, neboť u těchto novodobých staveb se žádné hodnotnější pozdější vrstvy většinou nevytvořily.

Obecně žádoucí je zachování hmotné substance stavby. Ta však v případě konstrukčních prvků nenesou zpravidla stopy ručního opracování a při jejich dožití je proto většinou možné příslušné prvky nahradit, aniž tím výrazněji utrpí památková podstata chráněného díla. Náhrada konstrukčních prvků (identickými prvky novými) je však obtížná vzhledem k jejich materiálovému složení a subtilnosti profilů. Složitá je často i u prvků ostatních pro neexistenci identických výrobků současných (dobové keramické obklady) i ze specifických důvodů funkčních. Zvláště velké okenní plochy jednoduše zasklené do subtilních profilů, které jsou charakteristickou součástí výrazu stavby a neměly by být měněny, jsou, zároveň například z hledisek tepelně izolačních, nevyhovující.

Každý zásah do jednotlivé stavby z této počtem nevelké součásti památkově chráněného fondu proto musí být vždy náležitě zvážen.

Podrobnější výklad této specifické problematiky přesahuje rámec tohoto metodického materiálu.

11.3 Sakrální architektura

Sakrální architektura je jednou z nejvýznamnějších součástí památkového fondu. Pro její ochranu a obnovu platí většina ze zásad a postupů uvedených v tomto metodickém materiálu. Cílem obnovy je zachování **stavební integrity památky, uměleckořemeslného detailu a použitých materiálů**, a to zejména a mimo jiné v případech architektonicky náročných staveb kostelů a historických staveb klášterů a konventů.

Specifická prostorová dispoziční řešení sakrálních staveb, mimořádná náročnost umělecké výzdoby i například specifická materiálová skladba nebyly v tomto metodickém materiálu speciálně a explicitně popsány. Obecně však platí, že v případech historických a historizujících staveb kostelních, klášterních a konventních jsou uvedené zásady a postupy plně aplikovatelné.

Náležitou pozornost je třeba věnovat obnově staveb, které byly dlouhodobě využívány pro jiné účely a jsou mnohdy zanedbané, zpustlé a až zdevastované. V těchto případech je vhodná zpravidla **rehabilitace původního architektonického řešení** a v rozumné míře i doložitelné výzdoby uměleckořemeslné a výtvarné, pevně spojené se stavbou. Ostatní nově řešené prvky musejí být vždy posouzeny vzhledem k případné nové funkci a charakteru

stavby. Řešení zastírající základní prostorovou koncepci jsou obecně nežádoucí a dle hodnoty konkrétního prostoru až nepřijatelná.

11.4 Veřejné stavby (divadla, muzea, banky, úřady a další)

Pro ochranu a obnovu této významné a velmi specifické součásti památkového fondu platí zásady a postupy uvedené v tomto metodickém materiálu. Jejich aplikace by však měla být **přiměřená komplexnosti problematiky obnovy těchto zpravidla rozsáhlých a složitých památek**. Zejména je vždy třeba zvážit okolnost reálné potřeby vybudování provozních a technologických zázemí a potřebu uplatnění bezpečnostních norem. To si zpravidla vyžaduje nezbytné dílčí změny dispozic, které by, pokud jsou ohleduplně navrženy, měly být akceptovány. Tyto změny by se však zásadně neměly odehrávat na úkor významných prostorů stavby a neměly by mít charakter mechanicky adaptační, ryze účelový, nezohledňující slohové a estetické kvality objektu. Takové změny jsou nepřijatelné. **Zásadně žádoucí je vždy ochrana hlavních prostorů, jejich umělecké a uměleckořemeslné výzdoby** a případně i existujících historických zařízení technických, jako jsou například výtahy.

Obecně žádoucí je zachování původní funkce, pro niž byly tyto budovy postaveny. Ve **zcela výjimečných případech**, kdy je obnova původního funkčního využití nereálná, není vyloučena ani **případná konverze funkce** – například banky na hotel či naopak. V takovém případě však je třeba vždy **zachovat veškeré základní dispozice stavby a její uměleckou a uměleckořemeslnou výzdobu a nové funkční využití jim přizpůsobit**. Návrhy, které z důvodů změny funkce tento požadavek nerespektují, jsou nepřijatelné.

11.5 Prezentační a expoziční interiéry

Do této skupiny zahrnujeme **prezentační interiéry**, veřejně přístupné prostory, jejichž hlavním smyslem je prezentovat dochované památkové hodnoty (například výstavné a hodnotné sklepy, sály, případně obytné místnosti), většinou bez trvalých vedlejších funkcí, a **interiéry expoziční**, využívající většinou významných památkově chráněných prostorů pro systematicky budované expozice (zejména výtvarného umění a muzejních sbírek).

Mezi oběma typy interiérů existují četné přechody. Prezentační interiéry mají nezřídka v některé své části nevelkou trvalou expozici, expoziční interiéry jsou – nebo by být měly – také prezentací cenného památkově chráněného prostoru.

Oba typy interiérů kladou **vysoké nároky** na obnovu z důvodu své zpravidla vysoké hodnoty, široké veřejné přístupnosti i specifčnosti z hlediska funkčního.

- ❖ **Prezentační interiéry** vyžadují maximální ochranu zde dochovaných památkových hodnot a velmi citlivé a věrohodné úpravy, protože jsou vlastně v jistém smyslu „vystavováním památky jako architektonického

- díla“. Případné vedlejší využití – například příležitostné výstavy či koncerty – v zásadě nesmí narušit charakter památkově chráněného prostředí trvalými a viditelnými zásahy.
- ❖ **Expoziční** interiéry slouží trvalejší funkci výstavní a zpravidla vyžadují instalaci specifického mobiliáře, zejména pro účely vystavování výtvarných a řemeslných děl a instalaci světelné, klimatizační, bezpečnostní a dalších technologií. Navrhované architektonické řešení by mělo vždy vytvářet nejen vhodné podmínky pro kvalitní a bezpečnou prezentaci vystavovaných děl, ale také **dodatečně vkládanými zásahy nezastírat historické dispozice a celkový charakter prostoru.**

Podrobnější výklad této speciální problematiky přesahuje rámec tohoto metodického materiálu.

Přehled metodických materiálů

- ❖ Pavel ŠTASTNÝ: *Fasádní nátěrové hmoty k úpravě historických budov*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 53, 1993, č.4, s. I–VIII.
- ❖ Petr MACEK: *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 57, 1997.
- ❖ Vojtěch LÁSKA, Alfréd SCHUBERT, Josef ŠTULC: *Péče o střechy historických budov*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 57, 1997.
- ❖ Josef ŠTULC, Miloš SUCHOMEL, Ivana MAXOVÁ: *Péče o kamenné sochařské a stavební památky*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 58, 1998.
- ❖ Jan SOKOL, Tomáš DURDÍK, Josef ŠTULC: *Ochrana, údržba a stavební úpravy zřícenin hradů*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 58, 1998.
- ❖ Ondřej ŠEVCŮ, Jan VINAŘ, Marie PACÁKOVÁ: *Metodika ochrany dřeva*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 60, 2000.
- ❖ Karel KUČA, Věra KUČOVÁ: *Principy památkového urbanismu*, vydáno jako příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 60, 2000.
- ❖ Václav GIRSA, Josef HOLEČEK, Pavel JERIE, Dagmar MICHOLINOVÁ: *Předprojektová a projektová příprava v procesu péče o stavební památky* (v přípravě k vydání v řadě metodických materiálů SÚPP).
- ❖ *Ochrana historických měst v evropském a světovém kontextu* (texty mezinárodních chart a úmluv v oboru památkové péče). Český komitét ICOMOS, Praha 1993.
- ❖ Miloš SOLAŘ : *Půdní vestavby z pohledu památkové ochrany*. Stavba VII, 2000, č. 6, s. 48–49.
- ❖ MICHAEL ZACHAŘ: *Nástavby a půdní vestavby – modifikace horních partií domů*. Stavba VII, 2000, č. 6, s. 50–51.
- ❖ Václav GIRSA, Josef HOLEČEK: *Metodický materiál pro obnovu fasád na územích památkových rezervací a památkových zón*. OPP MHMP, Praha 2001 a 2002.
- ❖ Josef HOLEČEK: *Metodika pro posuzování nástaveb, půdních vestaveb a ochranu střechní krajiny*. OPP MHMP, Praha 2001 a 2002.
- ❖ Josef HOLEČEK: *Metodický materiál pro posuzování novostaveb a přístaveb ve vnitroblocích a pro ochranu prostředí vnitrobloku v Pražské památkové rezervaci*. OPP MHMP, Praha 2001 a 2002.
- ❖ Jan SEDLÁK: *Metodika přístupu k zásadám řešení městského interiéru na území památkových rezervací a památkových zón*. OPP MHMP. Praha 2000 a 2002.
- ❖ *Zpráva o průběžném sledování památky zapsané na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO*. SÚPP, Praha 2000.
- ❖ *Zpráva o průběžném sledování památky zapsané na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO*. Státní ústav památkové péče v Praze, Praha 2001.

- ❖ *Koncepce účinnější péče o památkový fond v hlavním městě Praze“.* OPP MHMP, Praha 2000.
- ❖ *Pražská památková rezervace. Aktualizace urbanistické studie.* ÚRM, Praha 2000.

